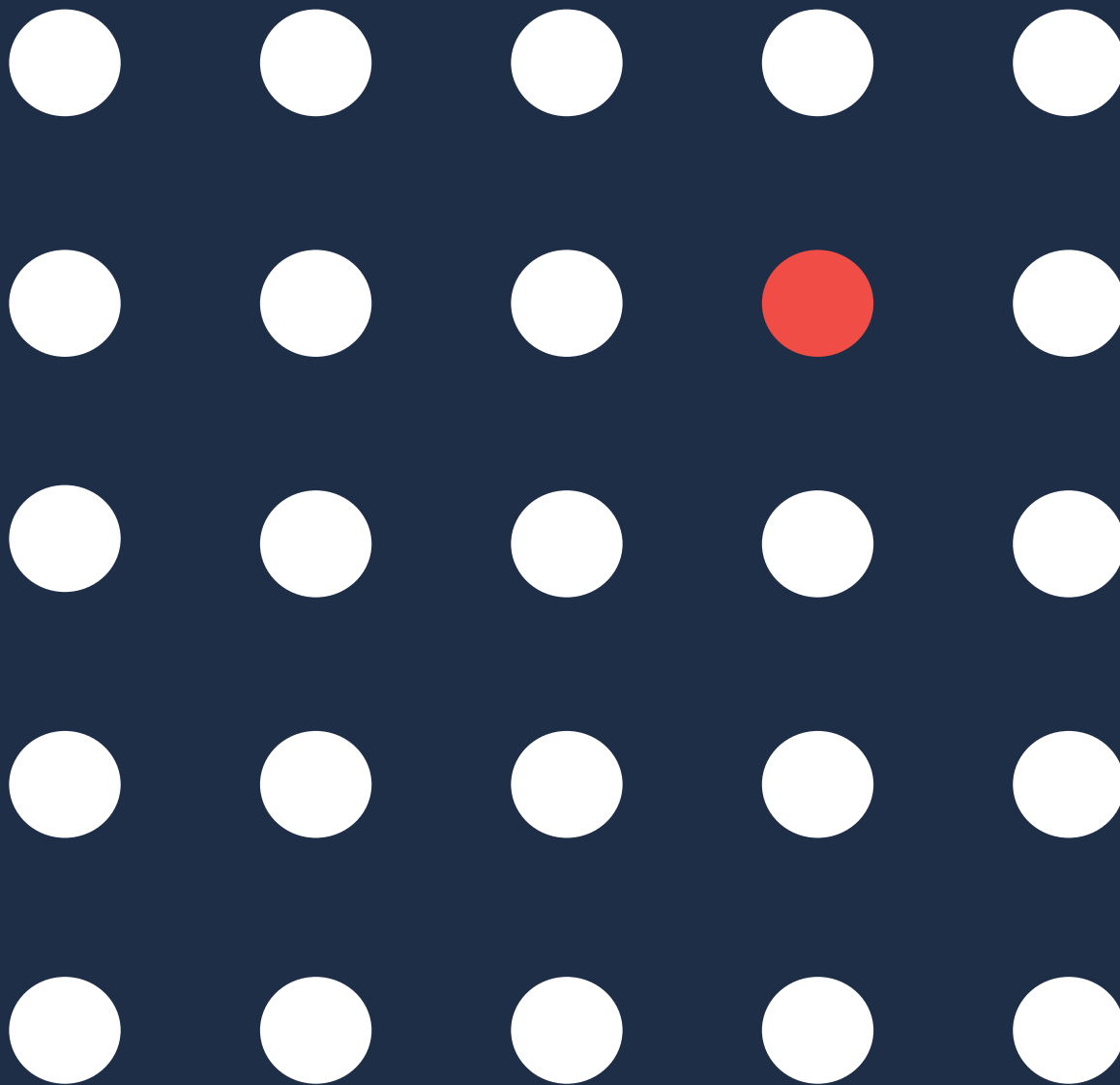


Príručka pre učiteľov, učiteľky a pracovníkov s deťmi a mládežou



Predchádzanie homofóbie a transfóbie prostredníctvom vzdelávania

Andrej Kuruc, Jana Jablonická-Zezulová

Predchádzanie homofóbie a transfóbie prostredníctvom vzdelávania

Príručka vznikla v rámci projektu Predchádzanie homofóbie prostredníctvom vzdelávania, ktorého cieľom je prostredníctvom vzdelávania dospelých pracujúcich s mládežou a deťmi predchádzať homofóbnej šikane a diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity medzi mládežou a deťmi.

Projekt bol podporený Islandom, Lichtenštajnskom a Nórskom prostredníctvom Programu Aktívne občianstvo a inklúzia, ktorý realizuje Nadácia Ekopolis v spolupráci s Nadáciou pre deti Slovenska a SOCIA - nadácia pre sociálne zmeny.

Vydavateľ: Iniciatíva Inakosť

Rok vydania: 2023

Druhé vydanie

ISBN: 978-80-970856-2-9

Iniciatíva Inakosť

P.O.BOX 15

810 00 Bratislava 1

Web: www.inakost.sk

Email: inakost@inakost.sk

Autori textu: Andrej Kuruc, Jana Jablonická-Zezulová

Edičná úprava: Jana Jablonická-Zezulová

Grafické spracovanie: Lukáš Beňo

Zdroje fotografií a obrázkov: archív Inakosti



Projekt je podporený programom Aktívne občianstvo a inklúzia, ktorý realizujú:



nadácia
ekopolis

NADÁCIA PRE  SLOVENSKA
CHILDREN OF SLOVAKIA FOUNDATION

soc?a



Obsah

Príhovor	6
Úvod	7
Právo na informácie a vzdelávanie	8
Právny prehľad	8
Pojmy	12
Fakty a mýty	18
Výskumy o LGBTI ľuďoch	25
Aktivity a pracovné listy	27
Emancipácia homosexuality v Československu a na Slovensku – stručný historický prehľad	36
Snahy o zrovnoprávnenie po roku 1989	37
Prvé snahy o emancipáciu „rovnakopohlavnej lásky“ v Československu	37
Imrich Matyáš	39
Aktivity a pracovné listy	42
Homofóbna a transfóbna šikana. Trestné činy z nenávisti a nenávistné prejavy	46
Čo sú homofóbia a transfóbia?	47
Aké sú prejavy a formy homofóbie a transfóbie?	49
Aktivity a pracovné listy	55
Odporúčania a tipy, ako pristupovať k problematike LGBTI ľudí v škole a vo vzdelávaní	59
Predpoklady na vytvorenie priaznivého vzdel. prostredia pre LGBTI študentov a študentky	60
Argumenty pre učiteľov a učiteľky, prečo vzdelávať o problematike LGBTI	62
Odporúčania, ako citlivo pristupovať k LGBTI deťom a mládeži ako jednotlivcom	63
Odporúčania, ako postupovať, ak je vám nahlásená homofóbna alebo transfóbna šikana	64
Príklady, ako zahrnúť problematiku do učebných osnov	66
Odporúčania, ako vzdelávať o problematike v triede – zhrnutie	68
Riešenie a prevencia problémov, politika proti šikanovaniu – zhrnutie	69
Namiesto záveru	70
Literatúra	71
Príloha (2. kapitola, aktivita o Imrichovi Matyášovi)	73

Príhovor

Príručka, ktorú držíte v rukách alebo čítate v elektronickej verzii, vznikla v rámci projektu Predchádzanie homofóbie prostredníctvom vzdelávania. Počas realizácie projektu v rokoch 2014 – 2015 sme mali možnosť nielen vzdelávať, ale aj vzdelávať sa s mladými ľuďmi, dobrovoľníkmi a tými, ktorí by v blízkej budúcnosti chceli učiť o ľudských právach vrátane práv LGBTI ľudí.

Pre tých, ako aj všetkých, ktorí sa venujú formálnemu a neformálnemu vzdelávaniu v oblasti ľudských práv, sme pripravili túto príručku. Uvedomujeme si, že je nabitá informáciami, keďže sa v tejto podobe dosiaľ v žiadnej podobnej príručke neobjavili pokope fakty, ktoré by takpovediac od podlahy informovali o ťažiskovej terminológii, právnom prehľade, faktoch verzus mýtach spolu s informáciami o diskriminácii, homofóbie a transfóbie v školskom prostredí. Motiváciou nám bolo zistenie, podopreté aj európskymi prieskumami, že práve školské prostredie patrí k tým, v ktorých najčastejšie dochádza k šikane, a to aj z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity. Jej vplyv na životy mladých LGBTI ľudí je rozsiahly a devastujúci.

Zároveň sme sa rozhodli zaradiť aj kapitolu o histórii emancipácie homosexuality s dôrazom na česko-slovenský kontext, keďže ide o údaje, ktoré sa nikde v školských textoch nevyskytujú a môžu byť efektívnym nástrojom pri scitlivovaní mládeže na práva LGBTI ľudí. Vychádzame z toho, že tieto práva sú univerzálne a nie sú v ničom odlišné od ľudských a občianskych práv ostatných. Našou snahou je, aby sa uplatňovali na všetkých, nezávisle od sexuálnej orientácie a rodovej identity. Aj preto si myslíme, že pri odstraňovaní rozšírených predsudkov sú kľúčové, ak nie najdôležitejšie, práve školy a oblasť vzdelávania.

Po každej kapitole (okrem poslednej štvrtej) nasledujú pracovné listy s príkladmi aktivít, ktoré slúžia ako inšpirácia na prácu s mladými ľuďmi, ako diskusné „rozbušky“ či námety na premýšľanie. Okrem toho v závere publikácie uvádzame zoznam literatúry so zdrojmi, v ktorých je možné dohľadať ďalšie metodiky a texty. Z tohto hľadiska vnímajte našu publikáciu ako prvú lastovičku, ako priestor na námety a texty, ktorý je stále možné vylepšovať. Podelili sme sa o svoje vedomosti, tipy a odporúčania z praxe, stále si však myslíme, že naša „osvetová“ a vzdelávacia práca má ďaleko od dokonalosti. Pevne však veríme, že vám naša príručka mnohé uľahčí, sprístupní doteraz nepoznané a poskytne návod, ako svojou prácou môžete aj vy prispieť k lepšej spoločnosti.

Za Iniciatívu Inakosť

Andrej Kuruc a Jana Jablonická Zezulová

Úvod

V roku 1991 bola homosexuálna orientácia vyradená zo zoznamu chorôb Svetovej zdravotníckej organizácie¹. V členských štátoch Rady Európy bola dekriminalizovaná². Sexuálna orientácia sa týka všetkých ľudí a podobne je bežná v rámci ľudstva rodová diverzita. Heterosexualita je tiež sexuálna orientácia. Nevyslovené a nepochopené záležitosti, ktoré vyplývajú z nesprávnych koncepcií a predsudkov vo vzťahu k sexuálnej orientácii a rodovej identite, vedú k prehlbovaniu diskriminácie, marginalizácie a brutality vo vzťahu k LGBTI ľuďom.

LGBTI komunity sú stále vnímané cez sexuálne správanie, a nie ako kultúrne a sociálne skupiny s normami a hodnotami, ktoré formujú ich život. Vnímanie LGBTI ľudí a narábanie s homofóbiou a transfóbiou v školskom prostredí do veľkej miery závisí od vzdelávania v školách. V oblasti práva na vzdelanie niektoré kompetentné inštitúcie a školy mladých ľudí diskriminujú z dôvodu sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, čo môže vyústiť do odmietnutia ich prijatia do školy alebo do vylúčenia z nej³.

LGBTI deti a mládež sa v dôsledku toho dostávajú do izolácie. **Prehlbujúca sa stigmatizácia je príčinou depresií a iných zdravotných problémov**, prispieva k záškoláctvu, absenciám a v extrémnych prípadoch ústi do pokusov o samovraždu či dokonca dokonaných samovrážd.

Poznatky o rodinnom živote, intímnych vzťahoch a sexualite sú zahrnuté v učebných osnovách predmetu *výchova k manželstvu a rodičovstvu*⁴. Predmet sa nevyučuje samostatne, ale ako súčasť povinných predmetov etická výchova, náboženstvo a biológia.

Z uvedených osnov tohto predmetu je zrejmé, že téme sexuálnej orientácie sa táto koncepcia nevenuje, resp. iba okrajovo, a téma rodovej identity nie je riešená vôbec. **Informácie o sexuálnej orientácii a rodovej identite nie sú pravidelnou a prierezovou súčasťou vyučovacích hodín.**

1 Americká psychologická asociácia. Answers to Your Questions About Individuals With Intersex Conditions. 2006. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/topics/lgbt/intersex.aspx>.

2 ILGA. Rainbow Europe. K dispozícii na stránke http://www.ilga-europe.org/home/publications/rainbow_europe.

3 Správa osobitného spravodajcu o práve na vzdelanie E/CN.4/2006/45, ods. 113.

4 Učebné osnovy VÝCHOVA K MANŽELSTVU A RODIČOVSTVU. Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 29. júna 1998 pod číslom 2493/1998 – 41 s platnosťou od 1. septembra 1998. K dispozícii na stránke http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/istzs/isced1/ine_dokumenty/vychova_k_manzelstvu.pdf.

Právo na informácie a vzdelávanie

Právny prehľad

Právo na vzdelávanie a objektívne informácie je pre učiteľov a učiteľky pri práci s deťmi a mládežou kľúčové. To sa týka aj poznatkov o sexuálnej orientácii a rodovej identite, ktoré by mali mladí ľudia získať od ľudí, ktorí ich vzdelávajú. Aj medzi mladými ľuďmi sú lesby, gejovia, bisexuálni, transrodoví a intersexuálni ľudia a tí majú právo nato, aby neboli vo vzdelávaní diskriminovaní a prehladaní. Problematika homofóbie, transfóbie a šikany, ktorá sa dotýka všetkých mladých ľudí a detí, by mala byť súčasťou vzdelávacieho procesu a mala by sa adekvátne riešiť.

Podčiarkujú to základné medzinárodné dokumenty, ale aj slovenské zákony, na ktoré sa dá odvolať, **keby ste sa ako učitelia a učiteľky stretli vo svojom okolí s názormi, že by informácie o tejto problematike nemali byť súčasťou vyučovacieho procesu (vzdelávania a výchovy).**

Situácia, ktorá môže v škole nastať. Ako budete reagovať?

Žiačka: *Môj otec hovorí, že nie je správne hovoriť o gejoch a lesbách v škole.*

Reakcia učiteľa/učiteľky: Iste, niektorí ľudia si nemyslia, že by sa malo o týchto veciach hovoriť. Rešpektujem, že tvoj otec má iný názor, ale predpokladám, že by nechcel niekomu ublížiť len preto, že je gej alebo lesba. Hovorím správne? V škole o tom hovoríme preto, lebo chcem vyvrátiť niektoré stereotypy a učiť každého, že bez ohľadu na to, aké presvedčenie máme, môžeme s každým zaobchádzať ohľaduplne. Viem, že sú tu ľudia, ktorí sú gejovia, lesby, majú takých rodičov, príbuzných, priateľov, ale aj ľudia, ktorí sa cítia nepríjemne, keď majú o týchto veciach hovoriť. Chcem ale, aby sa v škole každý cítil prijímaný. K tomu môžeme postupne prispieť len spoločnou a otvorenou diskusiou.

Z medzinárodných dokumentov, ku ktorým sa zaviazalo aj Slovensko, vyberáme napríklad:

Rovnosť sa podporuje v článku 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, v ktorom sa vyjadruje univerzálnosť ľudských práv, a to takto: „Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“⁵.

Právo na vzdelanie sa uvádza v Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien takto: „Právo na vzdelanie zahŕňa aj právo získať komplexné, presné a veku primerané informácie o ľudskej sexualite, s cieľom poskytnúť mladým ľuďom informácie potrebné nato, aby viedli zdravý život, robili informované rozhodnutia a chránili seba a ostatných pred pohlavne prenosnými infekciami“⁶.

Zákaz diskriminácie vyplýva najmä z článku 14⁷ Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v ktorom sa zakazuje akákoľvek forma diskriminácie pri užívaní práv a slobôd garantovaných dohovorom. Sexuálna orientácia a rodová identita sa zaraďuje pod iné postavenie.

Rovnosť a nediskrimináciu zaručujú aj právne predpisy a politiky EÚ v článkoch 10 a 19 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ)⁸ a článku 21 Charty základných práv Európskej únie, v ktorom sa „zakazuje akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“ EÚ je založená na zásade rovnakého zaobchádzania, ktorá pred diskrimináciou chráni aj transrodových ľudí⁹.

⁵ Všeobecná deklarácia ľudských práv OSN.

⁶ CEDAW/C/SVK/CO/4 ods. 19

⁷ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy z 3. septembra 1953. ČSFR pristúpila k tomuto dohovoru 21. februára 1991, rovnako ako aj k ďalším dodatkovým protokolom. K dispozícii na stránke <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>.

⁸ Článok 10: „Pri vymedzovaní a uskutočňovaní svojich politík a činností sa Únia zameriava na boj proti diskriminácii z dôvodu pohlavia, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva alebo viery, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie.“ Článok 19: „Rada jednomyselne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom môže, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv a v rámci právomocí, ktorými je poverená Únia po udelení súhlasu Európskeho parlamentu, prijať opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.“

⁹ Zakotvené je to v prepracovanom znení smernice EÚ o rodovej rovnosti (2006/54/ES), v smernici o rodovej rovnosti v prístupe k tovaru a službám (2004/113/ES) a, s výslovným odkazom na rodovú identitu a prejav, aj v smernici o oprávnení na azyl v EÚ (2004/83/ES) a v balíku právnych predpisov EÚ o právach obetí (2011/0129).

Rada Európy prijala množstvo medzinárodných legislatívnych nástrojov (uznesenia, odporúčania Výboru ministrov a Parlamentného zhromaždenia) a noriem v tejto oblasti, ktoré komplexne zhrnula v dokumente *Boj proti diskriminácii na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity (normy Rady Európy)*¹⁰.

Najvýznamnejším dokumentom Rady Európy o **problematike ľudských práv LGBTI ľudí je odporúčanie CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity**¹¹. O vzdelávaní sa v ňom priamo uvádza:

„Berúc náležitý zreteľ na prvoradý záujem dieťaťa, členské štáty by mali prijať primerané legislatívne a iné opatrenia zamerané na pedagogický zbor a žiakov, aby zabezpečili úplné užívanie práva na vzdelanie bez diskriminácie na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity; to zahŕňa predovšetkým ochranu práva detí a mládeže na vzdelanie v bezpečnom prostredí bez násilia, šikanovania, sociálnej exklúzie alebo ostatných foriem diskriminujúceho a ponížujúceho zaobchádzania spojeného so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou.“

„Berúc náležitý zreteľ na prvoradý záujem dieťaťa, by mali byť prijaté primerané opatrenia na všetkých stupňoch vzdelávania za účelom podporovania vzájomnej tolerancie a rešpektu na školách, bez ohľadu na sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu. Takéto opatrenia by mali zahŕňať poskytovanie objektívnych informácií s ohľadom na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, napríklad v študijných plánoch a vzdelávacích materiáloch a poskytovať žiakom a študentom potrebné informácie, ochranu a podporu, aby sa im umožnilo žiť v súlade s ich sexuálnou orientáciou a rodovou identitou. Okrem toho členské štáty môžu navrhnúť a uplatňovať na školách opatrenia na zabezpečenie rovnosti a bezpečnosti, akčné plány a zabezpečiť prístup k primeranému antidiskriminačnému vzdelávaniu alebo podpore a učebným pomôckam. Takéto opatrenia by mali brať do úvahy práva rodičov týkajúce sa výchovy ich detí.“

Zo slovenských právnych predpisov, v ktorých sa podporuje právo na vzdelanie a zakazuje diskriminácia, vyberáme:

Právo na vzdelanie podľa ústavy SR „patrí medzi základné ľudské práva, ktoré garantuje Ústava SR v čl. 42. Právo na vzdelanie je priznané každému a jeho účelom je poskytnúť vzdelanie. Diskrimináciu vo vzdelávaní upravuje antidiskriminačný zákon¹².

Princíp zákazu diskriminácie z dôvodu sexuálnej orientácie a rodovej identity je obsiahnutý najmä v zákone o rovnakom zaobchádzaní¹³. V čl. 1 (§ 1) sa upravuje dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania a článok samotný spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, se-

¹⁰ Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity. Normy Rady Európy. K dispozícii na stránke http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf.

¹¹ Odporúčanie CM/Rec(2010)5 Výboru ministrov členským štátom o opatreniach v boji s diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. K dispozícii na stránke <http://www.mensiny.vlada.gov.sk/data/files/7468.rtf>

¹² Ústava SR.

¹³ Zákon o rovnakom zaobchádzaní č. 365/2004 Z. z. v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon). Prijatý bol v roku 2004 prebrať európskej smernice 2000/78/ES, ktorá stanovuje všeobecný rámec rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani (pracovnoprávných vzťahoch), posledná novelizácia bola v roku 2013.

xuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia. Rodová identita sa vzťahuje na diskrimináciu na základe pohlavia, priamo je v antidiskriminačnom zákone uvedená: „Za diskrimináciu z dôvodu pohlavia sa považuje aj diskriminácia z dôvodu tehotenstva alebo materstva, ako aj diskriminácia z dôvodu pohlavnej alebo rodovej identifikácie“¹⁴.

Právo na objektívne informácie sa podporuje aj v školskom zákone, v ktorom sa uvádza, že zásady **výchovy a vzdelávania**¹⁵ na základných a stredných školách sú založené na rovnoprávnosti prístupu k výchove a vzdelávaniu pri prihliadnutí na výchovno-vzdelávacie potreby jednotlivca a jeho spoluzodpovednosť za svoje vzdelávanie, ako aj na zákaze poskytovania alebo sprístupňovania informácií alebo zneužívania informačných prostriedkov, ktoré by mohli viesť k narušovaniu mravnosti alebo k podnecovaniu národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti alebo k ďalším formám intolerancie (medzi ďalšie formy intolerancie patrí napríklad aj sexizmus a homofóbia). V cieľoch výchovy a vzdelávania¹⁶ sa priamo uvádza, že je treba dieťaťu alebo žiakovi umožniť získať a prehĺbovať úctu k ľudským právam a základným slobodám a zásadám ustanoveným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v ktorom sa okrem iného zakazuje aj diskriminácia na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity.

Dôkazom toho, že sa problematike venuje pozornosť, je aj skutočnosť, že jedným zo stálych poradných orgánov Rady vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť pre otázky týkajúce sa práv lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí a diskriminácie na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity je *Výbor pre práva LGBTI ľudí*¹⁷.

Aj keď témy spojené so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou v učebných osnovách a plánoch jednotlivých predmetov absentujú, dá sa odvolať na niektoré metodiky a štandardy.

V biológii¹⁸ pre gymnázium so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom sa v štandardoch biológie človeka a zdravého životného štýlu uvádzajú aj informácie o homosexualite a heterosexualite.

V etickej výchove¹⁹ sa síce sexuálna orientácia a rodová identita vyslovene neuvádzajú, tieto informácie by sa však mali objaviť minimálne v rámci etiky sexuálneho života.

Najviac odporúčame sa téme venovať v prierezovom predmete výchova k manželstvu a rodičovstvu v edukačnom procese²⁰, v ktorom sa v časti o sexuálnej etike rozoberá aj homosexualita.

14 § 2 čl. 11 zákona o rovnakom zaobchádzaní č. 365/2004 Z. z. v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon).

15 § 3 písm. j) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

16 § 4 písm. g) a h) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

17 <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Vybor%20pre%20prava%20LGTBI%20osob/Uvod.aspx>.

18 Biológia. Gymnázium so štvorročným a päťročným programom. Štátny pedagogický ústav, 12 s. K dispozícii na stránke <https://www.minedu.sk/data/att/7942.pdf>.

19 Etická výchova. Gymnázium so štvorročným a päťročným programom. Štátny pedagogický ústav. K dispozícii na stránke <https://www.minedu.sk/data/att/7941.pdf>.

20 Molčanová A., Verbovská, J.: Výchova k manželstvu a rodičovstvu v edukačnom procese. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2015. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/a_molcanova_j_verbovska_vychova_k_manzelstvu_a_rodicovstvu_v_edukacnom_procese.pdf.

V metodike *Výchova k manželstvu, rodičovstvu a etike intímnych vzťahov – základné východiská*²¹ autorka uvádza napríklad:

K obsahu výchovy k manželstvu, rodičovstvu a etike intímnych vzťahov na 2. stupni ZŠ:
„Sexualita, sexuálna orientácia.

Základné vymedzenie sexuality (podľa WHO) a normy v nej. Vymedzenie sexuality ako prirodzeného prejavu ľudského jedinca, ale aj ako prejavu kultúrnosti a kultivovanosti osobnosti človeka. Nebezpečenstvo citového otupenia pri odtrhnutí sexu od osobného vzťahu a zodpovednosti. Prvý sexuálny styk. Rôzne aspekty a funkcie sexuality. Hľadanie autentickej sexuálnej a rodovej identity. Sexuálna orientácia, homosexualita, homofóbia, comingout. Rôznosť prístupov k homosexualite.“ (s. 46)

„Láska je cit, ktorý vzniká medzi ľuďmi opačného pohlavia; rovnako pekný vzťah môže vzniknúť medzi dvoma mužmi či ženami a voláme ho homosexuálny vzťah“²².

„Sexuálne menšiny žijú vo všetkých spoločnostiach; homosexualita sa často stáva politickou (ťažké presadzovanie legislatívy o registrovanom partnerstve) alebo náboženskou témou (v niektorých moslimských krajinách sa homosexualita kriminalizuje a trestá smrťou), v civilizovaných krajinách majú homosexuálne orientovaní muži a ženy rovnaké práva i povinnosti atď.“²³

Pojmy

Prečo používať pojmy „sexuálna orientácia“ a „rodová identita“ v školskom prostredí? Prečo používať správne pojmy?

Účelom tejto časti je objasniť pojmy bežne spájané so sexuálnou orientáciou a rodovou identitou. Ide o jeden zo spôsobov rozvinutia nových zručností a posilnenia sebaistoty v ich používaní. Správna terminológia chráni integritu všetkých zainteresovaných. Ak chýbajú správne informácie, negatívne stereotypy o ľuďoch sa stanú definitívnou perspektívou.

Správne informácie spojené s morálnym rámcom a hodnotami zvýšia vašu istotu pri používaní týchto pojmov. Takisto je ich užitočné ovládať, aby ste vedeli reagovať na nadávky typu *b*zerant*.

Je tiež veľmi dôležité rešpektovať túžbu ľudí po želanej sebaidentifikácii. Nie vždy možno totiž predpokladať rodovú identitu osoby na základe jej vzhľadu. Preto treba napríklad vedieť, že najlepšie je opýtať sa, ako sa daná osoba identifikuje a aké zámeno pri oslovovaní preferuje používať (transľudia).

²¹ Rovňanová, L.: *Výchova k manželstvu, rodičovstvu a etike intímnych vzťahov – základné východiská*. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2014. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/1_rovnanova_vychova_k_manzelstvu_rodicovstvu_a_etike_intimnych_vztahov.pdf.

²² Rovňanová, L.: *Výchova k manželstvu, rodičovstvu a etike intímnych vzťahov*. 2. časť. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2014. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/1_rovnanova_vychova_k_manzelstvu_rodicovstvu_a_etike_intimnych_vztahov_2.pdf.

²³ Tamže, s. 29.

Nižšie uvádzané pojmy sú spracované na základe vymedzení v medzinárodných dokumentoch a v odbornej literatúre²⁴.

Sexuálna orientácia

Sexuálna orientácia, ktorá zahŕňa heterosexuálnu, bisexuálnu a homosexuálnu, je hlbokou súčasťou identity každej ľudskej bytosti. Na základe mnohých výskumov sa považuje za nemennú, stabilnú a v súlade s vnútorným pociťovaním. Nemožno ju vedome ovplyvniť ani vyliečiť. Ide o schopnosť hlbokej citovej, láskyplnej, fyzickej a sexuálnej príťažlivosti k človeku opačného rodu/pohlavia (heterosexuálna), k človeku rovnakého rodu/pohlavia (homosexuálna, gej, alebo lesba) alebo k obom rodom/pohlaviam (bisexuálna). Zároveň sa týka aj schopnosti mať s nimi intímne a sexuálne vzťahy.

Príklad:

Jednoducho povedané, sexuálna orientácia je prepojená na intímne osobné vzťahy, ktoré si ľudské bytosti navzájom vytvárajú s cieľom naplniť svoje hlboké potreby lásky, blízkosti a intimity. Tieto väzby sprevádza fyzická príťažlivosť medzi partnermi a partnerkami, spoločné ciele a hodnoty, vzájomná podpora a pokračujúci záväzok. Keď chalan priťahuje chalan, ide o homosexuálnu orientáciu. Keď dievča priťahuje chalan, ide o heterosexuálnu orientáciu. Keď sa niekomu páčia chalani aj dievčatá, ide o bisexuálnu orientáciu.

Rodová identita

Rodová identita sa vzťahuje na hlboko pociťovanú schopnosť každého človeka vnútorne a individuálne prežívať rod, ktorý môže, ale nemusí, zodpovedať biologickému pohlaviu, s ktorým sa človek narodil, resp. rodu, ktorý mu bol pripísaný pri narodení. Sem patrí aj osobné vnímanie svojho tela.

Príklad:

Predstavuje to, kým sa cítite byť, či dievčaťom alebo chlapcom, alebo niekde medzi nimi, bez ohľadu na biologické pohlavie získané pri narodení. V rodnom liste má osoba uvedené biologické pohlavie, že je muž, ale vnútorne sa cíti a oblieka sa tak, ako je v našej kultúre bežné a prevažujúce pre ženy.

²⁴ Spracované podľa:

Americká psychologická asociácia. Definícia termínov: Rod, pohlavie, rodová identita, sexuálna orientácia. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>.

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv SR. Príloha č. 8 LGBTI. Vláda SR 2015. K dispozícii na stránke <http://www.radavladylp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>.

Jogjakartské princípy. Úrad vlády SR 2006. K dispozícii na stránke http://www.eeagrants.sk/data/att/1829_subor.pdf.

Ľudia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku. Nadácia otvorenej spoločnosti, Bratislava 2013. V tlači.

Smitková, H. Kuruc, A: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na stránke http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

Rodová identita verzus sexuálna orientácia

Bežnou chybou je, že ľudia si zamieňajú rodovú identitu za sexuálnu orientáciu. Rodová identita sa týka toho, čo ľudia cítia vo svojom vnútri, kým sú (muž, žena alebo niekto neurčitý, nejasný), zatiaľ čo sexuálna orientácia je o tom, kto ľudí priťahuje (muži, ženy alebo obe pohlavia).

Lesba

Lesba je žena/dievča, ktorú dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iné ženy, a ktorá vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými ženami.

Príklad:

Cítim sa byť ženou a priťahujú ma ženy, som lesba, označujem sa tak. Toto pomenovanie vzniklo z názvu ostrova Lesbos, na ktorom žila grécka poetka Sapphó, ktorú priťahovali ženy.

Gej²⁵

Gej je muž/chlapec, ktorého dlhodobo emocionálne, mentálne, fyzicky, psychologicky a sexuálne priťahujú iní muži, a ktorý vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s inými mužmi.

Príklad:

Cítim sa byť mužom a priťahujú ma muži, som gej a označujem sa tak. Anglický termín „gay“ sa začal používať na označenie homosexuálnych mužov v polovici 20. storočia. Pôvodne sa tento termín používal vo význame „radostný“, „bezstarostný“, ale aj „okázalý“. V súčasnosti označuje mužov, ktorým sa páčia muži, v americkej kultúre sa však zvykne používať na označenie gejov aj lesbiab, prípadne celej komunity.

Heterosexuálny človek

Heterosexuálny človek je osoba, ktorú emocionálne, fyzicky a sexuálne priťahujú osoby opačného pohlavia, a ktorá vytvára a udržiava svoje primárne milujúce a sexuálne vzťahy s opačným pohlavím.

²⁵ Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied odporučil z angličtiny prevzaté slovo „gay“ písať v podobe „gej“ a príslušné prídavné meno v podobe „gejský“. Urobil tak na základe zdôvodnenia občianskeho aktivistu Ivana Požgaia (1968 – 2006).

Príklad:

Som heterosexuálny muž, označujem sa tak, priťahujú ma ženy. Hoci väčšina ľudí má heterosexuálnu orientáciu, neznamená to, že by mala byť nadradená iným sexuálnym orientáciám. Je len prevažujúca.

Situácia, ktorá môže v škole nastať. Ako budete reagovať?

Študent v triede sa vás opýta: „Bratov kamarát nazval môjho brata b*zerant. Čo to znamená?“²⁶

Odpoveď učiteľky/učiteľa: Zdá sa, že to slovo použil preto, aby tvojho brata urazil. Niekedy sa slovo používa ako urážka gejev, teda mužov, ktorých priťahujú muži, a niekedy sa používa vtedy, keď je niekto nahnevany alebo chce vyzeráť dôležite. V mnohých prípadoch ľudia ani nevedia, či osoba, ktorej to hovoria, je v skutočnosti gej. Je to slovo, ktoré by sa nemalo používať, lebo môže zraniť niečie city.

Bisexuálny človek

Bisexuálny človek je osoba, ktorú emocionálne, fyzicky a sexuálne priťahujú muži aj ženy.

Príklad:

Priťahujú ma aj ženy, aj muži, som bisexuál, označujem sa tak. Neznamená to, že s nimi udržiavam vzťahy naraz, ale že v určitom období môžem mať vzťah s mužom a v ďalšom období môžem mať vzťah so ženou.

Transrodoví ľudia (transľudia)

Ide o ľudí, ktorých rodová identita sa nezhoduje s rodom, ktorý im bol pripísaný pri narodení (alebo s biologickým pohlavím, ktoré získali pri narodení), ako aj ľudí, ktorí si želajú svoju rodovú identitu prejavovať rozdielne od rodu, ktorý im bol pripísaný pri narodení.

Sú to ľudia, ktorí cítia, preferujú alebo si vyberajú oblečenie, doplnky, kozmetiku, prípadne úpravy tela, teda prezentujú samých seba, odlišne od očakávaní spojených s rodovou rolou, ktorá im bola pripísaná pri narodení.

²⁶ Chung, C., Courville, M. (ed.): Its elementary. Talking about gay issues in the schools. Groundspark 2008. K dispozícii na stránke http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary/ie_curric.

Príklad:

Konkrétna osoba mohla byť napríklad vychovávaná ako chlapec, ale teraz sa celkovo vníma ako dievča/žena, ide teda o transženu. Tohto človeka takto označujeme na základe jeho preferovaného rodu (teda ženského), nie na základe dokladov totožnosti, podľa ktorých by ho iné osoby mohli považovať za muža. Alebo sa osoba narodila a bola vychovávaná ako dievča, ale cíti sa po všetkých stránkach ako chlapec, vtedy ide o transmúža. Tohto človeka takto označujeme na základe jeho preferovaného rodu (teda mužského), nie na základe dokladov totožnosti, podľa ktorých by ho iné osoby mohli považovať za ženu.

Intersexuálni ľudia

Sú to ľudia narodení s pohlavnými znakmi oboch pohlaví, ktoré môžu zvonku vyzeráť ako chlapčenské alebo dievčenské, ale z hľadiska pohlavia môžu mať zároveň iné reprodukčné orgány vnútri tela vrátane chromozómov, pohlavných žliaz a genitálií²⁷.

Príklad:

Tento pojem uprednostňujú ľudia, ktorí sa narodili s mužskými aj ženskými pohlavnými charakteristikami. 1 z 1 500 narodených detí sa rodí s genitáliami, ktoré nemožno jasne klasifikovať ako mužské alebo ženské. Najčastejšie sa táto neurčitost týka vonkajších alebo vnútorných genitálií. Ak sa týka vonkajších, lekári často odporúčajú rodičom operačné zmeny (a teda aj doživotnú hormonálnu terapiu) a výchovu v súlade s vytvorenými pohlavnými orgánmi. Tá však nemusí byť v súlade s rodovou identitou dieťaťa, s čím môžu mať títo ľudia v neskoršom živote problémy.

Skratka LGBTI

Používa sa ako zaužívaná skratka, strešný pojem na opísanie ľudí, ktorí sa identifikujú ako lesby, geovia, bisexuálni, transrodoví a intersexuálni ľudia, čiže pre komunitu lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí. V súčasnosti sa používa aj vo forme LGBTI+, kde plus symbolizuje ďalšie súvisiace identity a rôznorodosť komunity.

Príklad:

Označenie LGBTI sa používa na sebaurčujúce označenie skupiny ľudí s inou ako väčšinovou sexuálnou orientáciou a rodovou identitou aj v oblasti politiky a ľudských práv.

Treba brať do úvahy aj to, že záležitosti ľudských práv, ako aj problémy, ktoré ovplyvňujú LGBTI ľudí, sa v každej podskupine do veľkej miery líšia, hoci príčiny ich diskriminácie sú vzájomne prepojené, a preto vyžadujú špecifické prístupy. Skratka sa používa v strategických dokumentoch o ľudských právach, ako napr. v dokumentoch Výboru pre práva LGBTI osôb.

²⁷ Vonkajšie pohlavné orgány, ktoré nemožno ľahko klasifikovať ako mužské alebo ženské; prípadne nekompletné alebo nedostatočne vyvinuté vnútorné reprodukčné orgány; nekonzistencia medzi externými genitáliami a vnútornými reprodukčnými orgánmi; abnormalita pohlavných chromozómov; abnormálny vývin semenníkov alebo vaječníkov; nadpriemerná alebo podpriemerná reprodukcia pohlavných hormónov; neschopnosť tela reagovať normálne na pohlavné hormóny. Americká psychologická asociácia. Answers to Your Questions About Individuals With Intersex Conditions 2006. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/topics/lgbt/intersex.aspx>.

Používanie pojmu „homosexuál“ a „lesba/gej“

Mnohí novinári a novinárky vo svojich článkoch stále používajú zastaraný termín „homosexuál“. „Homosexuál“ je pojem, ktorý najčastejšie používala externá moc/autorita (doktori, polícia, médiá, novinári) vo vzťahu k ľuďom s homosexuálnou orientáciou. V súčasnosti je LGBTI komunitou odmietaný, pretože má medicínske konotácie a spája ich výlučne so sexualitou. Korektné a preferované pojmy sú „lesba“ a „gej“. Pojem „homosexuáli“ sa často používa aj ako všeobecný pojem, hoci zjavne nezahŕňa lesby a bisexuálnych ľudí.

Ako reagovať, keď niekto v triede nadáva niekomu do homosexuálov alebo buzerantov²⁸

Stopnite to – povedzte, že nepoužívame slová, ktoré urážajú a ubližujú.

Vzdelávajte – vysvetlite význam slova „gej“. Ak tým myslia niečo zlé alebo hlúpe, diskutujte o tom a vysvetľujte, prečo toto slovo zraňuje a znamená nerešpektovanie iných študentov a študentiek. Do prípravy hodiny o predsudkoch zaradte aj túto tému.

Buďte proaktívni – vytvorte prostredie, v ktorom sa rešpektujú všetci členovia skupiny, a všetkých zapojte do tvorby pravidiel skupiny či školy.

Neignorujte to – ignorovanie nadávok a ubližovania vedie k pokračovaniu tohto správania, prípadne k jeho zhoršeniu. Ak ostatní študenti a študentkyvidia, že nič nerobíte, pochopia to tak, že na tom nie je nič zlé. Šikana sama nezmizne.

Dajte najavo, že výrazy „buzerant“ a „teploš“ sú ponižujúce a urážlivé a dokážu veľmi zraniť. Vysvetlite študentom, že ich často používame vtedy, keď sa hneváme a chceme niekoho zosmiešniť.

²⁸ Best Practices Creating an LGBT-inclusive School Climate. A Teaching Tolerance Guide for School Leaders.. K dispozícii na stránke <http://www.tolerance.org/lgbt-best-practices>.

Fakty a mýty

Pomôžte deťom a mládeži rozlíšiť správne informácie od mýtov a predsudkov o homosexuálnej orientácii, transrodovej identite a LGBTI ľuďoch.

Vysvetlite im, že na tom, že má človek homosexuálnu orientáciu, alebo že je transrodový, nie je nič zlé, nijako to neubližuje im samým, druhým ľuďom ani spoločnosti.

Zdôraznite, že práve mýty a predsudky vedú k diskriminácii a zlému zaobchádzaniu s LGBTI ľuďmi a že poškodzujú ich kvalitu života.

Mýtus: Homosexualita je neprirodzená. Je to choroba. Je to „porucha osobnosti“.

Správne informácie:²⁹

Po niekoľkých desaťročiach výskumu a klinického overovania dospeli všetky relevantné medicínske, psychologické a psychiatrické organizácie ku konštatovaniu, že homosexuálna príťažlivosť, správanie a orientácia sú normálne a pozitívne formy ľudského prežívania a nejde o mentálnu ani vývinovú poruchu. Definitívne bola homosexuálna orientácia vylúčená zo zoznamu chorôb Svetovej zdravotníckej organizácie v roku 1991. Homosexuálna orientácia sa vyskytuje všade v prírode.

Príklad:

Citát z novinového článku: „V hre sú totiž gény, hormóny, procesy v mozgu aj vývoj plodu v maternici. Až táto koláž má vplyv na to, aké pohlavie sa nám raz naozaj bude páčiť. Slávna štúdia v magazíne Proceedings of the Royal Society B z roku 2004 napríklad naznačuje, že homosexualita má čosi spoločné s chromozómom X. Zrejme je dedičná, a to po matkinej línii. Iné výskumy zase ukázali, že pravdepodobne súvisí s dvomi génmi, aspoň jeden je na chromozóme X. A ďalší zase to, že homosexualita u mužov funguje inak ako u žien. To ukázali testy s feromónmi a sledovaním mozgu. Medzi niektorými druhmi vtákov zase pomáha homosexualita vytvárať čosi, čo by sme mohli nazvať alianciami, zlepšuje prístup k zdrojom a vlastne rovnako ako v prípade ľudoopov udržuje skupinu pevnejšou. A medzi ďalšími je zase dominantným modelom správania, kde homosexuálnych býva až tretina samíc a dve tretiny samcov“³⁰.

29 Americká psychologická asociácia. Answers to Your Questions About Individuals With Intersex Conditions 2006. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/topics/lgbt/intersex.aspx>.

30 <http://komentare.sme.sk/c/6383860/proti-priode-homosexualita-moze-byt-uzitocna.html#ixzz3xXo2p5ZC>.

Mýtus: V minulosti nebolo toľko homosexuálov. Čím viac sa o tom hovorí v médiách, tým viac rastie ich počet.

Správne informácie:

Počet lesbí, gejov či bisexuálnych ľudí v spoločnosti naprieč rôznymi kultúrami je konštantný.

Príklad:

Napríklad v Československu bola do roku 1961 homosexualita zo zákona trestná, a tak nebolo možné hovoriť o sebe otvorene ako o gejovi či lesbe. Mnohí boli nútení poprieť svoju skutočnú identitu, žili v heterosexuálnych vzťahoch a z dôvodu rozšírených predsudkov sa ani nechceli identifikovať s vtedajším obrazom „zlého homosexuála“. V súčasnosti sa čoraz viac gejov a lesbí otvorene hlási k svojej sexuálnej orientácii, a tak to môže vyvolávať dojem nárastu počtu. V skutočnosti však ide o väčšie zviditeľňovanie, nie o nárast kvantity.

Mýtus: LGBTI ľudia sa môžu vyliečiť zo svojej orientácie a/alebo transrodovej identity.

Správne informácie:³¹

LGBTI ľudí nemožno vyliečiť, pretože so sexuálnou, emocionálnou a vzťahovou orientáciou a transrodovou identitou sa rodíme. Renomované psychologické a psychiatrické asociácie (napr. Americká psychologická asociácia, Americká psychiatrická asociácia, Americká poradenská asociácia, Kanadská poradenská asociácia a iné) označili tzv. konverzné, resp. reparatívne terapie, ktoré sa snažia meniť sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, za neetické a vyhlásili, že sa nemajú používať. Snaha zabrániť sexuálnej orientácii a/alebo transrodovej identite alebo ich potlačiť vedie nevyhnutne k poškodzovaniu dieťaťa a mladých ľudí, spôsobuje ich vnútorný zmätok alebo zníženú sebahodnotu. Mnoho z dospelých, ktorí absolvovali takéto násilné liečenie, zažíva problémy so svojím psychickým zdravím a v dôsledku týchto terapeutických prístupov trpia veľkým množstvom tráum.

Príklad:

Citát z prieskumu Iniciatívy Inakosť: „Tá psychologička, u ktorej som bol naposledy, je kresťansky zameraná, tiež som veriaci, ale nie som až tak nábožensky založený ako ona. Keď som sa jej zveril so svojou orientáciou, bola ochotná sa mi venovať, iba ak budeme pracovať na tom, že sa úplne vzdám tohto života a svojej orientácie a budem sa chcieť zmeniť, posielala ma do Medžugoria, že tam sa vyliečim z tohto posadnutia. Ale ja sa toho nechcem vzdať, bolo mi veľmi smutno“³².

³¹ Americká psychologická asociácia. Report of the APA Task Force on Gender Identity and Gender Variance 2009. K dispozícii na stránke <https://www.apa.org/pi/lgbt/resources/policy/gender-identity-report.pdf>.

³² http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

Mýtus: Homosexualita je nemorálna.

Správne informácie:

Tento názor sa často vyskytuje v silno ortodoxnom náboženskom prostredí a odvodzuje svoje názory na homosexualitu z Biblie či iných náboženských textov. Spoločnosť a jej normy a hodnoty sa menia v čase a opierajú o vedecky overené poznatky. Navyše, demokratická sekulárna spoločnosť sa vyznačuje tým, že rôzne etické systémy podrobuje kritike a neviaže svoje princípy fungovania na jednu vieru či náboženstvo. Ľudia sa so svojou sexuálnou orientáciou rodia, nemôžu ju meniť, ani si ju slobodne voliť.

Mýtus: Uznanie rovnakopohlavných vzťahov ohrozuje tradičnú rodinu.

Správne informácie:

Rovnakopohlavné páry žiadajú o uznanie zo strany štátu z rovnakých dôvodov ako tradičné rodiny. Chcú byť chránené, vzájomne sa chrániť, starať sa o seba – v dobrom i zlom.

Príklad:

V krajinách, kde došlo k uznaniu týchto párov, sa nezaznamenal žiadny negatívny vplyv na rodiny s heterosexuálnymi partnermi, naopak, rodičia gejev a lesbiék (napr. v Holandsku) vyjadrili spokojnosť s tým, že aj ich synovia a dcéry majú možnosť žiť dôstojne, vo vzájomnej láske a porozumení a že ich vďaka tomuto uznaniu zo strany štátu vnímajú ako plnohodnotný pár a rodinu.

Tzv. tradičné rodiny trápia skôr problémy ako nezamestnanosť, nízka kvalita služieb a zdravotnej starostlivosti, nízka podpora rodinných politík, ale to sú problémy, ktoré trápia aj všetky ostatné rodiny. Skutočné problémy a výzvy pre rodiny sú preto záležitosťou všetkých, nezávisle od sexuálnej orientácie partnerov a rodičov.

Mýtus: Homosexuáli sú nebezpeční pre deti, nemali by ich učiť ani vychovávať.

Správne informácie:

Fakt, že sa tomuto mýtu venovala československá sexuológia už v 50. rokoch 20. storočia, je veľmi málo známy. V roku 1959 odborníci Kurt Freund a Václav Pinkava vo svojej štúdií vyvodili z výsledkov svojho výskumu, že mužská homosexualita nepredstavuje riziko pre mladistvých ani deti. Aj táto štúdia prispela k odtrestneniu homosexuality v Československu v roku 1961³³. Pri sexuálnom zneužívaní detí či mladistvých ide o zneužitie moci a kontroly dospelým, pričom sexuálna orientácia, či už heterosexuálna alebo homosexuálna, pri tom nehrá žiadnu úlohu. Aj dnes sa však mnohí učitelia či pracovníci s mláde-

33 Seidl, Jan a kolektív: Od žaláre k oltári. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Host, Brno 2012, s. 291. O celom kontexte vplyvu československej sexuológie na odtrestnenie homosexuality v rovnakej publikácii na stranách 286 – 295.

žou boja prihlásiť k svojej sexuálnej orientácii, pretože sa obávajú neprijemných reakcií, tlaku rodičov či prepustenia.

Príklad:

„Zatiaľ čo v homosexuálnych vzťahoch ide o rovnocenný vzťah, do ktorého obaja partneri vstupujú dobrovoľne a z lásky, v prípade pedofílie ide o jednoznačnú nerovnováhu moci dospelého nad dieťaťom, a tým aj k zneužitiu tejto moci zo strany dospelého, čo je trestný čin. Sexuálna orientácia človeka v prípadoch zneužívania detí nehrá žiadnu úlohu. Treba však dodať, že drvivá väčšina zneužití je heterosexuálneho charakteru, t. j. zneužívateľom býva muž a obeťou zneužitia dievča. Navyše, v prípadoch zneužití chlapcov dospelým mužom často páchatel' inak žije v heterosexuálnom vzťahu“³⁴.

Mýtus: Je moderné byť LGBTI, ide o alternatívny životný štýl. LGBTI ľudia si to len vymýšľajú.

Správne informácie:³⁵

Byť LGBTI neprináša žiadne konkrétne výhody, skôr nevýhody, ktoré vyplývajú z negatívnych predsudkov vo vzťahu k nim. Z dôvodu neprijatia okolím môžu mať LGBTI ľudia zdravotné a psychické problémy, depresie, trpieť naučenou bezmocnosťou alebo sebadeštruktívnym správaním. Môžu byť terčom fyzických útokov, nadávok a posmeškov. V niektorých krajinách dostávajú LGBTI ľudia trest smrti. Pre transrodových ľudí znamená potlačanie svojej rodovej identity nežitie svojho života v súlade so svojim vnútorným prežívaním. Prečo by sa niekto dobrovoľne rozhodol žiť život, ktorý mu prináša skôr nadávky, zosmiešňovanie a ubližovanie?

Príklad:³⁶

Výňatok z novín: „Radikálni prívrženci teroristickej organizácie ISIS zavesili na internet nové video, ktoré je opäť dôkazom nehumánných praktík proti tým, ktorí sa odmietnu podriaďiť pravidlám šarie (islamského práva). Zábery ukazujú, ako v irackom meste Ninive maskovaní teroristi vlečú na strechu dvoch mužov. Oči rukojemníkov previazali šatkou a ich ruky spúťali. Džihádisti vystrašených mužov nútia, aby vyliezli na strechu domu. Dole pritom stoja stovky ľudí a pozerajú sa na krutú popravu. Radikáli potom mužov donútiť skočiť zo závratnej výšky rovno do náručia smrti iba preto, že sú gejovia. V Kongu a Saudskej Arábii je za homosexualitu trest smrti.“

³⁴ Ondrisová, Sylvia (ed.): Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii. Nadácia Občan a demokracia, Bratislava 2002, s. 126 – 134. K dispozícii na stránke <http://odz.sk/neviditelna-mensina/>.

³⁵ Vaccaro, A., August, G., Kennedy S. M.: Safe spaces. Making schools and communities welcoming to LGBT youth. Praeger 2012.

³⁶ <http://www.pluska.sk/spravy/zo-zahranicia/krute-popravy-islamskom-state-nemaju-hranic-gayov-hadzu-zo-striech.html>.

Mýtus: Homosexuálna orientácia a/alebo transrodová identita je spôsobená zlou výchovou.

Správne informácie:³⁷

Mnoho LGBTI ľudí pochádza z rodín, kde majú rodičia kvalitné vzťahy medzi sebou aj so svojimi deťmi. LGBTI ľudia pochádzajú zo všetkých typov rodín. Aj keď sa v mnohých prípadoch môže zdať, že matky LGBTI ľudí svoje deti príliš chránia, môže to byť práve tým, že vnímajú, že ich dieťa je gej alebo lesba, a majú oň strach. Je veľmi pravdepodobné, že sexuálna orientácia a rodová identita sú dané a rodičia môžu na túto skutočnosť len reagovať, a nie ju vytvárať svojim prístupom a výchovou. Problémy sú v mnohých rodinách, a nie všetky deti sú LGBTI.

Mýtus: Homosexuáli požadujú špeciálne práva.

Správne informácie:³⁸

Sexuálna orientácia a rodová identita sú neoddeliteľnou súčasťou dôstojnosti a ľudskosti každého človeka a nesmú byť dôvodom diskriminácie ani zneužívania. LGBTI ľudia majú rovnaké ľudské práva ako všetci ostatní ľudia vrátane práva nato, aby pri uplatňovaní týchto práv neboli diskriminovaní a diskriminovaní. Práva LGBTI ľudí sú už chránené existujúcimi medzinárodnými záväzkami SR, čím sa zabezpečuje široký rozsah ich uplatnenia. Nejde teda o vytváranie nových ľudských práv alebo nejakých nadštandardných práv, ale o to, že univerzálne ľudské práva sa nespochybniteľne vzťahujú aj na LGBTI ľudí a ich špecifické životné situácie. Napríklad ľudské právo na súkromný sa vzťahuje na všetkých ľudí.

Príklad:

Z rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP): „Počas posledných dvoch desaťročí ESLP prijal rozhodnutia vo viacerých otázkach práv LGBTI ľudí a prijal rozhodnutia na riešenie problémov súvisiacich s homofóbiou a transfóbiou. Homosexualita nie je pokladaná za trestný čin ani v jednej z krajín Európy a povedomie o situácii gejev, lesbiab, bisexuálnych, transsexuálnych a intersexuálnych ľudí sa rozširuje a demýtizuje. ESLP aplikuje článok 14 dohovoru v prípadoch diskriminácie aj na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Súdny dvor uznal vo svojich rozhodnutiach, „že právo na rešpektovanie rodinného života podľa článku 8 dohovoru sa vzťahuje aj na páry rovnakého pohlavia. Tým sa otvárajú nové možnosti pre uznanie plného užívania ľudských práv rodín LGBT ľudí vrátane detí.“³⁹

³⁷ Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv SR. Príloha č. 8 LGBTI. Vláda SR 2015. K dispozícii na adrese <http://www.radavladylp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>.

³⁸ Smitková, H., Kuruc, A.: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na adrese http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72d-pi.pdf.

³⁹ Výročná správa 2012, Európsky súd pre ľudské práva. Štrasburg 2013, s. 48.

Mýtus: Transľudia sú v skutočnosti gejovia alebo lesby.

Správne informácie:

Rodová identita a sexuálna orientácia sú dve odlišné veci. Je rozšírený názor, že transrodový človek je automaticky gej alebo lesba. Ako každý iný človek, aj transrodový človek môže byť buď gej, lesba, bisexuálny, alebo heterosexuálny človek.

Príklad:⁴⁰

Výňatok z novín: „Christián má partnerku. Ako sa zmieril s tým, že už nemôže mať deti? „Keďže som bol nútený ísť na zákrok, uzavrel som to a nepátram v sebe až tolko, či by som chcel byť tehotný, vynosiť dieťa a porodiť ho.“ V Česku má kamaráta, ktorý ešte pred operáciou porodil tri deti.“

Mýtus: Intersexualita je extrémne zriedkavá.

Správne informácie:⁴¹

Podľa Intersexuálnej spoločnosti v Severnej Amerike sa 1 z 2 000 detí rodí s nejednoznačnými pohlavnými znakmi. 1 % narodených detí prejavuje určité prvky pohlavnej nejednoznačnosti. V prípade 0,1 – 0,2 % ide o nejednoznačnosť v takej miere, že sa stávajú subjektom medicínskeho pozorovania, príp. chirurgického zákroku. Intersexualita je bežnejšia ako niektoré iné genetické varianty.

Príklad:⁴²

Výňatok z novín: „Každý rok sa v Nemecku narodí odhadom 80 až 120 „intersexuálnych“ detí. Ich hormóny fungujú inak ako u väčšiny ľudí a môžu mať mužské či ženské pohlavné orgány alebo kombináciu oboch. V spoločnosti, kde sa veľa vecí odvíja od pevného rozlíšenia medzi oboma pohlaviami, vyvoláva neistota v tomto ohľade veľa zmätkov medzi rodičmi, lekármi aj úradmi. Dvoma hlavnými otázkami je, či by malo byť zavedené „tretie pohlavie“, a či by sa mali vykonávať operácie meniace intersexuálov v muža alebo ženu; ak áno, potom v akom veku a za akých podmienok. V minulosti boli intersexuálne deti operované počas prvého roka života s predpokladom, že včasné vymedzenie ich mužského alebo ženského pohlavia predíde budúcim traumám. V tejto praktike sa stále pokračuje.“

⁴⁰ <http://domov.sme.sk/c/6942627/mladik-dosiahol-ze-uz-nie-je-zenou.html#ixzz3xX7ogqV5>.

⁴¹ Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intersex>.

⁴² <http://www.topky.sk/cl/13/1302289/Nemci-riesia-podivny-problem--Je-Diana-chlapec--dievca-alebo--mutant--->.

Mýtus: Bisexuálni ľudia si nevedia vybrať, nevedia sa rozhodnúť.

Správne informácie:⁴³

Bisexuálna orientácia patrí medzi vedecky akceptované normálne formy ľudského prežívania. Bisexuálne orientovaní ľudia sa vedia rozhodnúť. Neznamená to, že žijú s mužom aj so ženou naraz, ale emocionálne a sexuálne ich v rôznej miere priťahujú aj muži aj ženy. Podľa výskumov udržiavajú monogamné vzťahy rovnako ako heterosexuálne a homosexuálne orientovaní ľudia.

Príklad: Známa herečka Angelina Jolie je bisexuálka. Žila v manželstve s Bradom Pittom a spolu vychovávali deti. Jej sexuálna orientácia hovorí o tom, kto je pre ňu teoreticky príťažlivý (niektorí muži a niektoré ženy). Neznamená to, že žila zároveň vo vzťahu so ženou, iba fakt, že teoreticky mohla v živote stretnúť a zamilovať sa do inej spriaznenej duše – ženy, s ktorou by žila a vychovávala deti.

Mýtus: AIDS je choroba homosexuálov.

Správne informácie:

Tento mýtus sa s témou homosexuality vlečie od 80. rokov, keď sa na amerických klinikách objavili muži – gejovia so zvláštnymi znamienkami na tele. Trvalo ďalšie roky, kým sa tejto chorobe začala venovať náležitá zdravotnícka a vedecká pozornosť. Boli to práve aktivisti za práva gejov, ktorí bili na poplach a upozorňovali na fakt, že nikto nie je bez rizika, pretože choroba nesúvisí so sexuálnou orientáciou. Tento názor niekde ešte stále pretrváva a vytvára dojem, že choroba si vyberá výlučne gejov, ktorí si navyše za ňu môžu sami. V riziku je však každý človek, ktorý má nechránený pohlavný styk, alebo vnútrožilný užívateľ drog (spoločné používanie ihliel a striekačiek).

Príklad:

„Prvý prípad HIV na Slovensku diagnostikovali v roku 1985. „Vzorku vyšetřovali asi na troch pracoviskách, následne sa poslala do Francúzska, kde sa infekcia HIV potvrdila,“ vysvetľuje doktorka Danica Staneková z Národného referenčného centra pre prevenciu HIV/AIDS. „Nie je to choroba tých, čo robia niečo zlé. Keďže sa prenáša sexuálnym stykom, v riziku je prakticky každý zalúbený človek,“ pripomína Staneková. Verí, že istá stigmatizácia choroby je skôr problémom staršej generácie a že sa výmenou generácií bude tento pohľad meniť.“⁴⁴

⁴³ <http://www.biresource.net/whatis.shtml>.

⁴⁴ Viac tu: <http://kultura.sme.sk/c/20064844/aids-choroba-pre-ktoru-vas-mozu-stale-vydierat.html#ixzz3yMPzAoAZ>.

Výskumy o LGBTI ľuďoch

V rámci vzdelávania **je vhodné využívať aj údaje, ktoré vychádzajú z prieskumov** týkajúcich sa života LGBTI ľudí a názorov spoločnosti na homosexuálnu orientáciu a transrodovú identitu. Tieto údaje sa dajú využiť v rôznych predmetoch, aj v rámci vzdelávania, ktoré sa týka odstraňovania diskriminácie.

Príklady niektorých zistení:

- Podľa prieskumu⁴⁵ Agentúry pre základné práva viac ako polovica (52 %) všetkých respondentov a respondentiek na Slovensku (priemer EÚ je 47 %) uviedla, že v roku predchádzajúcom prieskumu osobne zažila diskrimináciu alebo obťažovanie na základe sexuálnej orientácie.
- Počas štúdia pred 18. rokom veku uviedlo viac ako osem z desiatich (88 %)⁴⁶ všetkých respondentov a respondentiek na Slovensku z každej podskupiny LGBT, že počulo alebo videlo negatívne komentáre alebo správanie, pretože spolužiak/spolužiačka boli považovaní za LGBT.
- Respondentov a respondentiek, ktorí počas svojho štúdia pred 18. rokom veku „vždy“ alebo „často“ zatajovali alebo zastierali to, že sú LGBT, bolo 58 %.
- Podľa výsledkov výskumu zameraného na pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku, by mladým ľuďom na školách najviac prekážala iná sexuálna orientácia. Spolužiakov a spolužiačky inej sexuálnej orientácie by prijalo len 47,5 % respondentov, obeťami v tejto oblasti bolo 52,6 % respondentov a respondentiek, svedkami 49,5 %⁴⁷.
- V rámci prieskumu Eurobarometra z októbra 2015 až 58 % Slovákov a Sloveniek nesúhlasilo s tvrdením, že „na sexuálnom vzťahu dvoch osôb rovnakého pohlavia nie je nič zlé“⁴⁸.
- Čo sa týka konkrétnych osobných/psychických problémov, takmer polovica respondentov/respondentiek v prieskume Inakosť uviedla, že sa v súvislosti s uvedením či prezentovaním svojej LGBT identity cítili smutne. Ďalej pomerne často uvádzali, že cítia strach (40 %) a úzkosť (35 %). 28 % respondentov/respondentiek uviedlo, že často zažívali/zažívajú stres v súvislosti so svojou orientáciou a/alebo identitou⁴⁹.

45 Stručné výsledky prieskumu týkajúceho sa LGBTI ľudí. FRA 2013. K dispozícii na adrese http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf.

46 Tamže. Pozri pozn. č. 4.

47 Ondrejko, P., Smolík, J.: Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku. Brno 2013. K dispozícii na stránke <http://www.fsvucm.sk/files/doc/Ekniznica/2013-extremizmus.pdf>.

48 Zdroj: <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2077>.

49 Smitková, H., Kuruc, A.: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na adrese http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

Ak prezentujete poznatky z prieskumu, je dobré, ak si predtým overíte:

- či ide o výskumnú agentúru s praxou,
- či sa vo výskume zohľadňuje téma ľudských práv,
- aká je použitá metodológia,
- aká je vzorka, do akej miery je reprezentatívna, aká je metóda zberu údajov,
- či výskumnú štúdiu napísali relevantní odborníci a odborníčky z praxe,
- či bola uverejnená v karentovanom časopise,
- aké sú referencie na danú výskumnú štúdiu, odborné referencie, informácie v iných článkoch,
- treba vedieť aj to, kde sú limity prieskumu, resp. výskumu, a podľa toho interpretovať výsledky.

Príklady zdrojov relevantných prieskumov:

Európske prieskumy:

- Prieskum EÚ týkajúci sa LGBTI ľudí – výsledky. FRA 2013. K dispozícii na adrese http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf,
- Európska komisia. Diskriminácia v EÚ v roku 2015. Osobitný prieskum Eurobarometra 393, Európska komisia 2015. K dispozícii na adrese <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2077>,
- Byť trans v Európskej únii. Agentúra pre základné práva 2014. K dispozícii na adrese <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>,
- Európsky sociálny prieskum 2013. K dispozícii na adrese http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=966&Itemid=80.

Národné prieskumy:

- Smitková, H. – Kuruc, A.: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na adrese http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf,
- výsledky prieskumu Iniciatívy Inakosť o podpore registrovaných partnerstiev 2012. K dispozícii na adrese http://www.inakost.sk/index.php?page=clanok_detail&id=279&idp=&ids=

Aktivity a pracovné listy

Skupinová dohoda⁵⁰

Ciel: Vytvorenie podmienok na rozoberanie problematiky sexuálnej orientácie a rodovej identity s mladými ľuďmi. Zapojenie mladých ľudí do vypracovania vlastnej skupinovej dohody môže byť pozitívne v dvoch smeroch:

V skupinovej dohode sa môžu stanoviť základné pravidlá, na základe ktorých sa vytvorí bezpečné prostredie pre mladých ľudí tak, aby sa mohli zúčastňovať, deliť o svoje postoje a bezpečne sa vyjadrovať k postojom druhých aj pri tejto téme.

Zapojením do vypracovania skupinovej dohody sa zvyšuje stupeň jej prijatia. To môže pomôcť mladým ľuďom spoločne niesť zodpovednosť za udržanie rešpektujúceho a bezpečného správania v rámci skupiny.

Trvanie: približne 40 minút

Využitie: Úvodná aktivita pre všetky vekové stupne na rozohriatie pred začatím diskusie o problematike. Skupinová dohoda hrá nezastupiteľnú úlohu pri bezpečnom prostredí, keď pracujete v skupine. Je dôležitá pri rozoberaní citlivých tém, akými sú aj sexuálna orientácia a rodová identita.

Postup: Vysvetlite skupine, že táto aktivita je o vytvorení bezpečnej atmosféry v rámci skupiny. Predstavte vlastné očakávania a očakávania iných v rámci skupiny. Požiadajte mladých ľudí, aby v dvojiciach 10 minút diskutovali o tom, ako by chceli, aby sa s nimi v skupine zaobchádzalo. Tiež ich požiadajte, aby zvážili, ako by sa chceli v rámci skupiny cítiť. Potom spojte skupiny a diskutujte o tom, čo si povedali. Rozviňte tieto myšlienky do dohody o fungovaní skupiny. Keď skupina dosiahne dohodu, napíšte ju na flipchart.

Pracovný list

- **Dôvernoscť:** čo sa povie v skupine, zostane v skupine.
- **Právo stop:** každý a každá má právo povedať stop, ak sa nechce do diskusie zapojiť.
- **Zdôverenie:** nehovorte skupine nič, čo môže byť pre vás nepríjemné, alebo pre čo sa budete v skupine cítiť nepríjemne.
- **Rešpekt:** mali by sme rešpektovať právo ľudí na názor, ktorý nemusí byť taký istý ako náš.

⁵⁰ Voice OUT Toolkit NISO project – Fighting homophobia through active citizenships and media education 2012. K dispozícii na stránke http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_toolkit_final_en.pdf, s. 72 – 73.

Dokončovanie viet⁵¹

Cieľ: Hlbšie pochopenie toho, ako sa ľudia cítia, keď sa hovoria o problematike sexuálnej orientácie a rodovej identity. Každý človek premýšľa o LGBTI ľuďoch inak.

Trvanie: približne 30 minút (v závislosti od počtu viet na doplnenie)

Využitie: Dá sa využiť v rôznych vyučovacích hodinách, napr. etickej výchove, biológii, občianskej náuke, slovenskom jazyku a literatúre. Vhodné pre deti a mládež na druhom stupni základnej školy a na strednej škole. Vety na dokončenie možno prispôbiť veku.

Postup: Rozdajte pracovné zošity a požiadajte skupinu, aby dokončila niektoré vety. Môžu si vybrať, ktoré dokončia, čiže nemusia dokončiť tie, ktoré sú im nepríjemné, ale vybrať si iné. Ubezpečte ich, že nejde o test, ale o spôsob, ako sa oboznámiť s ich názormi na LGBTI ľudí, sexuálnu orientáciu a rodovú identitu.

Začnite s prvou nedokončenou vetou a opýtajte sa, kto prečíta svoju dokončenú vetu nahlas. Môžete povedať svoj názor, ale nevnucujte ho skupine. Opýtajte sa, či každý, kto dokončil túto vetu, súhlasí alebo sú rôzne názory.

Prediskutujte takto niekoľko viet viacerých študentov a študentiek. Keď vetu študent alebo študentka dokončí, opýtajte sa, ako by ju dokončili iní. Zdôraznite, že každý človek má právo na svoj názor. Ukončite cvičenie so záverom, že každý môže mať iný názor na LGBTI ľudí a je zaujímavé si tieto názory vymieňať. Zároveň však existujú vedecké objektívne informácie o tejto problematike, ktoré by mal každý poznať (pozri časť Mýty a fakty). Na to je vhodné nadviazať ďalšou prácou s pojmami.

Pracovný list

- Príklady na doplnenie viet (vety možno upraviť podľa veku študentov a študentiek):
- Napíšte stručnú definíciu sexuálnej orientácie...
- Keď má muž mejkap, myslím si...
- Nedokážem rozoznať transrodových ľudí, lebo...
- Nieкто, kto má vzťah s gejom, je...
- Ak 12-ročný chlapec/dievča povie, že je gej, lesba, transrodový(-á), myslím si...
- HIV nie je choroba zapríčinená homosexuálmi, lebo...
- Keď si predstavím, že sa dve ženy bozkávajú, cítim...
- Keď si nieкто myslí, že som transsexuál, cítim sa...
- Deti, ktoré budú vychovávané dvoma osobami rovnakého pohlavia, budú...
- Keď si predstavím, ako sa dotýkajú dvaja muži, cítim sa...
- Ak nieкто povie, že byť gejom je módne, poviem...
- Keď zistím, že môj učiteľ je gej/lesba/transrodová osoba, ja...
- Keď počujem „toto je také teplé“, predstavujem si...
- O sexuálnej orientácii, rodovej identite by som chcel(-a) vedieť...

⁵¹ Voice OUT Toolkit NISO project – Fighting homophobia through active citizenships and media education 2012. K dispozícii na adrese http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_toolkit_final_en.pdf, s. 60 – 61.

4 rohy⁵²

Ciel: Podpora mládeže pri objasňovaní a vyjadrovaní svojich osobných postojov a hodnôt tak, aby necítili nepokoj pri počúvaní a snahe o pochopenie odlišných názorov. Učenie skupiny formulovať názor s rešpektom.

Trvanie: približne 60 minút

Využitie: Vzdelávanie o hodnotách pozostáva zo štyroch dôležitých krokov, ktoré pomáhajú mladým ľuďom:

- formulovať svoje hodnoty,
- ískať schopnosť hovoriť o svojich pocitoch,
- správať sa spôsobom, ktorý je v súlade s ich hodnotami,
- rešpektovať hodnoty druhých.

Aplikovateľné hlavne v etickej výchove a občianskej náuke. Vhodné pre deti a mládež na druhom stupni základnej školy a na strednej škole.

Postup: Keď mladí ľudia hovoria o svojich názoroch a počúvajú iné názory, môžu prežívať úzkosť a hľadajú podporu facilitátora, resp. učiteľa/učiteľky. Táto aktivita umožní mladým ľuďom formulovať svoje hodnoty a podeliť sa o ne s rovesníkmi. Je to dôležitá aktivita, preto je možné na ňu vyhraďiť aj viac času. Pred začatím pripomeňte skupinové pravidlá. Vytvorte štyri stanoviská: súhlasím, nie som si istý/istá, nesúhlasím, nemám na to názor. Položte ich do rôznych rohov miestnosti. Vysvetlite skupine, že v tejto aktivite sa ich budete pýtať na pocity vo vzťahu k určitým tvrdeniam. Ukážte a pomenujte štyri rohy a vysvetlite, že budete čítať niekoľko tvrdení. Študenti a študentky sa potom postavia do rohu, ktorý vyjadruje to, čo cítia pri danom tvrdení. Povedzte, že budete chcieť, aby opísali svoje pocity z jednotlivých tvrdení. Zdôraznite, že neexistuje správna ani nesprávna odpoveď, sú len názory. Každý má právo vyjadriť svoj názor a nikto nebude znevažovaný za to, že má iný názor ako druhý. Tiež poukážte na to, že prechádzaním sa počas odpovede sa nevyjadruje názorová neistota. Na záver povedzte, že môžu kedykoľvek zmeniť svoje stanovisko k danému tvrdeniu. Niektorí mladí ľudia napríklad cítia, že s nejakým tvrdením nesúhlasia, ale zmenia názor, keď niekto iný povie dobrý súhlasný argument. Na konci ich požiadajte, aby sa vrátili na miesto. Aktivitu uzavrite diskusiou. Prezentované názory môžete doplniť poznatkami z prieskumov alebo vedeckými faktmi, ktoré môžu prispieť k zmene názorov utváraných predsudkami.

Možné otázky do diskusie:

- Čo ste sa naučili o sebe? O iných?
- Bolo ťažké vyjadriť nesúhlas s názorom druhého? Prečo áno, prečo nie?
- Cítili ste sa v nejakej chvíli nepríjemne alebo nebezpečne? Čo vám pomohlo zachovať si svoj názor?
- Nastala chvíľa, keď ste si nedokázali stáť za svojím názorom? Prečo si myslíte, že to tak bolo?
- Čo by pomohlo vo chvíľach, keď si ľudia nedokážu stáť za svojimi hodnotami, resp. názormi?

52 Voice OUT Toolkit NISO project – Fighting homophobia through active citizenships and media education 2012. K dispozícii na stránke http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_toolkit_final_en.pdf, s. 76 – 79.

Pracovní list

- Tu je zoznam možných tvrdení. Na jednu hodinu vyberte 6 až 7 najdôležitejších.
- Štve ma, ak sa chlapec správa ako dievča.
- Chlapci, ktorí chodia na balet, sú divní.
- Štve ma, keď sa dievčatá správajú ako chlapci.
- Skutočný muž sa nikdy nevzdáva, bojuje, keď je ohrozený, aj s použitím fyzického násillia, ak je to potrebné.
- Chlapci sú inteligentnejší ako dievčatá.
- Dievča, ktoré hreší, nie je normálne.
- Otvorení gejovia/lesby budú na škole šikanovaní.
- Dvaja muži alebo dve ženy by mali mať možnosť zobrať sa.
- Gejovia a lesby, ktorí tvrdia, že sú diskriminovaní, zveličujú.
- Gejovia a lesby reprezentujú mocnú lobby na sociálnej a politickej úrovni.
- Lesbický pár môže byť dobrými rodičmi. Gejský pár môže byť dobrými rodičmi.
- Väčšina heterosexuálov má predsudky voči homosexuálom.
- Je dôležité, že gejovia a lesby bojujú za svoje práva.
- LGBTI aktivisti by mali mať príležitosť vyjadriť svoje názory v televízii.
- LGBTI ľudia by mali mať možnosť slobodne žiť svoj život.

Kvíz o výskumných zisteniach

Ciel: Zlepšenie informovanosti o situácii LGBTI ľudí v spoločnosti, reflektovanie výskumov a výskumnej metodiky z hľadiska objektívnosti.

Trvanie: približne 45 minút

Využitie: V prípade mladých ľudí na stredných školách v občianskej náuke (sociológia a ľudské práva), v matematike, ako aj v iných predmetoch.

Postup: Povedzte skupine, že si urobíte kvíz, ktorý sa týka informácií o živote LGBTI ľudí. Rozdeľte skupinu do trojíc a každej trojici dajte text s kvízom. Ich úlohou bude diskutovať o jednotlivých otázkach a zhodnúť sa na odpovedi. Za každú správnu odpoveď môžu získať bod. Po vyhodnotení si odkontrolujte odpovede na otázky a spočítajte dosiahnuté body. Oceňte skupinu s najvyšším počtom bodov a diskutujte o výsledkoch kvízu prostredníctvom nasledovných otázok:

- Prekvapili vás niektoré zistenia? Ak áno, ktoré?
- Aké výskumy sú podľa vás dôveryhodné?
- Zmenil sa tým váš postoj k LGBTI ľuďom?

Pracovný list

Kvíz

1. Aké je odhadované percento dospelých, ktorí sa identifikujú ako LGBT v USA?

- 1,1 % – 3,2 %
- 4,2 – 7,1 %
- 2,2 – 4 %
- 10 %

2. Koľko narodených detí podľa Intersexuálnej spoločnosti Severnej Ameriky vykazuje určitý stupeň pohlavnej nejednoznačnosti?

- 0,1 %
- 1 %
- 10 %

3. Koľko LGBT ľudí do veľkej miery súhlasilo s tvrdením, že by im v škole pomohlo zlepšiť život zavedenie opatrení, ktoré sa zameriavajú na rešpektovanie lesbičiek, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí?

- 33 %
- 50 %
- 83 %
- 90 %

4. Koľko percent LGBT ľudí vždy otvorene vyjadruje svoju identitu v rôznych prostrediach?

- v práci (doplňte):
- v škole (doplňte):
- celkovo vo vzťahu k okoliu (doplňte):

5. Koľko LGBT ľudí si myslí, že na Slovensku sú veľmi rozšírené páry rovnakého pohlavia držiace sa za ruky na verejnosti?

- 1 %
- 2 %
- 3 %
- 4 %

6. Koľko fyzických/sexuálnych útokov alebo ohrození násilím zažilo na Slovensku 8 % LGBT ľudí?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6 – 10
- viac ako 10

7. Od najvyššej miery po najnižšiu zoradte problémy, ktoré podľa prieskumu Iniciatívy Inakosť zažívali LGBT ľudia v živote pre svoju LGBT identitu.

- vnímali neznášanlivosť, nenávisť
- boli sociálne izolovaní, bez priateľov, nikto sa s nimi nechcel rozprávať
- vnímali predsudky
- mali problémy s rodičmi
- vnímali nevhodné poznámky, nadávky
- mali problémy so spolužiakmi
- boli fyzicky napadnutí
- vnímali zlé zaobchádzanie
- mali problémy v práci

8. Koľko LGBT ľudí zúčastnených na prieskume Agentúry pre základné práva žilo v čase jeho konania s partnerom/partnerkou?

- 57 %
- 42 %
- 33 %
- 76 %

9. Väčšina výskumov tvrdí, že neexistujú podstatné rozdiely medzi výchovou detí homosexuálnymi a heterosexuálnymi rodičmi.

- áno
- nie
- neviem

Odpovede na kvíz:

Aké je odhadované percento dospelých, ktorí sa identifikujú ako LGBT v USA?

Odpoveď: Podľa demografických prieskumov realizovaných v rokoch 2005 – 2009 je v USA odhadované percento dospelých, ktorí sa identifikujú ako LGB alebo LGBT, v rozpätí od 2,2 % do 4 %. Transrodoví ľudia v nich predstavovali v priemere okolo 0,3 %. Prieskumy spracoval Williamsov inštitút, ktorý robí dôsledný a dlhodobý výskum zameraný na sexuálnu orientáciu a rodovú identitu, výsledky posúva zákonodarcom, sudcom a sudkyniam, politikom a političkám a médiám (<http://williamsinstitute.law.ucla.edu>)⁵³.

Koľko narodených detí podľa Intersexuálnej spoločnosti Severnej Ameriky vykazuje určitý stupeň pohlavnej nejednoznačnosti?

Odpoveď: Podľa ISNA 1 % narodených detí vykazuje určité prvky pohlavnej nejednoznačnosti. V prípade 0,1 – 0,2 % ide o nejednoznačnosť v takej miere, že sa stávajú subjektom medicínskeho pozorovania, príp. chirurgického zákroku⁵⁴.

Koľko LGBT ľudí do veľkej miery súhlasilo s tvrdením, že by im v škole pomohlo zlepšiť život zavedenie opatrení, ktoré sa zameriavajú na rešpektovanie lesbičiek, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí?

Odpoveď: Podľa prieskumu Agentúry pre základné práva súhlasilo s takýmito opatreniami 83 % LGBT ľudí zúčastnených na prieskume (do veľkej miery súhlasilo 50 %, súhlasilo 33 %). Zdroj: prieskum týkajúci sa LGBT ľudí⁵⁵.

Koľko percent LGBT ľudí vždy otvorene vyjadruje svoju identitu v rôznych prostrediach?

Odpoveď: Podľa Agentúry pre základné práva vždy vyjadruje otvorene svoju LGBT identitu v práci 8 % ľudí zúčastnených na prieskume, v škole len 4 % a celkovo vo svojom okolí 7 % (značne otvorene ju vyjadruje ďalších 10 %). Zdroj: prieskum týkajúci sa LGBTI ľudí⁵⁶.

Koľko LGBT ľudí si myslí, že na Slovensku sú veľmi rozšírené páry rovnakého pohlavia držiace sa za ruky na verejnosti?

Odpoveď: V rámci prieskumu Agentúry pre základné práva 2 % respondentov a respondentiek uviedli, že páry rovnakého pohlavia držiace sa za ruky na verejnosti sú „veľmi rozšírené“, v prípade párov opačného pohlavia to bolo až 81 %⁵⁷.

⁵³ Zdroj: Gary J. Gates. LGBT Demographics: Comparisons among population-based surveys. K dispozícii na stránke <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/lgbt-demogs-sep-2014.pdf>

⁵⁴ Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Intersex>.

⁵⁵ Databáza: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>.

⁵⁶ Databáza: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>.

⁵⁷ Zdroj: stručné výsledky prieskumu týkajúceho sa LGBTI ľudí. FRA 2013. K dispozícii na adrese <http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-sur>

Koľko fyzických/sexuálnych útokov alebo ohrození násilím zažilo na Slovensku 8 % LGBT ľudí?

Odpoveď: Podľa Agentúry pre základný prieskum bolo fyzicky/sexuálne napadnutých alebo ohrozených násilím nasledovné percento LGBT ľudí pri jednotlivom počte útokov: 1-krát 44 %, 2-krát 20 %, 3-krát 16 % (4. najhoršia krajina), 4-krát 6 %, 5-krát 4 %, 6 až 10-krát 2 %, viac ako 10-krát 8 % (v prípade transrodových ľudí až 22 %). Zdroj: prieskum týkajúci sa LGBTI ľudí⁵⁸.

Od najvyššej miery po najnižšiu zoradte problémy, ktoré podľa prieskumu Iniciatívy Inakosť zažívali LGBT ľudia v živote pre svoju LGBT identitu.

Odpoveď: Podľa prieskumu Iniciatívy Inakosť z roku 2012 (nešlo o reprezentatívny prieskum, zúčastnilo sa ho 253 respondentov/respondentiek, prebiehal najmä online formou) boli problémy, ktoré zažívali LGBT ľudia vo vzťahoch s druhými ľuďmi najmä v dôsledku homofóbnej spoločnosti, nasledovné: 54 % vnímalo predsudky, 49 % vnímalo nevhodné poznámky, nadávky, 29 % malo problémy s rodičmi, 21 % vnímalo neznášanlivosť, nenávisť, 9 % bolo sociálne izolovaných, bez priateľov, nikto sa s nimi nechcel rozprávať, 8 % malo problémy so spolužiakmi, 6 % bolo fyzicky napadnutých, 5 % malo problémy v práci, 4 % vnímalo zlé zaobchádzanie⁵⁹.

Koľko LGBT ľudí zúčastnených na prieskume Agentúry pre základné práva žilo v čase jeho konania s partnerom/partnerkou?

Odpoveď: Podľa prieskumu Agentúry pre základné práva na Slovensku žilo s partnerom/partnerkou v čase jeho konania 57 % LGBT ľudí, z toho spolu v jednej domácnosti 23 %. Zdroj: prieskum týkajúci sa LGBTI ľudí⁶⁰.

V rámci Európy (krajiny, ktoré sú členmi Rady Európy) uznáva manželstvá rovnakopohlavných párov 11 krajín (vrátane krajín, kde je to možné len v niektorých regiónoch), registrované partnerstvá (s rovnakými právami ako manželstvá) 12 krajín, registrované partnerstvá s obmedzenými právami 6 krajín, spoluzitíe 18 krajín. 19 krajín a určité samosprávy v rámci niektorých štátov (Mexiko, časti Európy) uznáva manželstvá rovnakopohlavných párov (Argentína, Belgicko, Brazília, Kanada, Dánsko, Francúzsko, Island, Írsko, Luxembursko, Holandsko, Nový Zéland, Nórsko, Portugalsko, Južná Afrika, Španielsko, Švédsko, Veľká Británia, USA a Uruguaj)⁶¹.

Väčšina výskumov tvrdí, že neexistujú podstatné rozdiely medzi výchovou detí homosexuálnymi a heterosexuálnymi rodičmi

Ani výskumom Mikea Allena a Nancy Burrell z roku 1997 (pracovali s 18 jedinečnými súbormi údajov), ani metaanalýzou Alicie Crowl a jej kolegov z roku 2008 (19 súborov údajov) sa nepotvrdilo, že by existovali podstatné rozdiely medzi výchovou detí homosexuálnymi a heterosexuálnymi rodičmi – a to ani vtedy, ak mali vývoj dieťaťa a jeho vzťah s rodičmi ohodnotiť učiteľia. Nepotvrdilo sa ani to, že by mali deti gejev a lesbiieb väčšie sklony k homosexuálnej orientácii⁶².

vey-results-at-a-glance_en.pdf.

58 Databáza: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>.

59 Smitková, H. Kuruc, A.: Odporúčania a podnety pre psychologov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na adrese http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

60 Zdroj: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>.

61 Zdroj: http://www.ilga-europe.org/home/publications/rainbow_europe. http://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_marriage.

62 Zdroj: http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Lavner%20et%202012.pdf.

Školiace tipy⁶³

Venujte pozornosť tomu, keď mládež vyjadří nepopulárne alebo menšinové postoje. Podporte ochotu mladého človeka stať si za svojím názorom, postavte sa zaňho a oceňte, že tak robí. Urobte to tak, aby nebolo jasné, či jeho názor vyjadruje alebo nevyjadruje váš postoj.

Objasnite univerzálne kľúčové hodnoty, ktoré sú zosumarizované v základných pravidlách.

Používajte napríklad tvrdenia: Každý má svoju hodnotu. Diskriminácia je vždy nesprávna. Nikto by nemal byť tlačný k tomu, aby hovoril alebo robil niečo proti svojej vôli. Čestnosť je dôležitá.

Dávajte pozor nato, aby sa mladí ľudia v diskusii striedali.

Podporte postoj, ktorý stelesňuje kľúčovú hodnotu, aj keď sa k nej nikto nehlási. Napríklad, ak skupina nesúhlasí s hodnotovým tvrdením „Každý by mal mať rovnaké práva bez ohľadu na rasu (etnicitu), biologické pohlavie, sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu“. V takom prípade by ste mali vypichnúť niektoré základné práva ako právo byť v bezpečí a najedený a právo hovoriť o svojich presvedčeniach.

Ako učiteľ a učiteľka zostaňte neutrálni. Ak je to vhodné, môžete vyjadriť svoje osobné hodnoty, ale zdôraznite, že je to vaša osobná hodnota a nie je jediná.

Pripomeňte študentom, že hodnoty sú individuálne a žiadna z nich nie je jediná. Dôležité je, aby študenti a študentky prišli na to, aké sú ich hodnoty a vedeli sa správať v súlade s nimi.

⁶³ Stonewall. TRAINING. Educating staff about lesbian, gay and bisexual equality. Stonewall 2014. K dispozícii na stránke https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/training_guide.pdf.

Emancipácia homosexuality v Československu a na Slovensku – stručný historický prehľad

Problematika LGBTI práv sa v súčasnom mediálnom diskurze prezentuje stále ako nová téma, čo dokazujú časté terminologické nepresnosti, ale aj neustále „úvodné“ články o homosexualite, jej príčinách a pôvode.

Téma homosexuality bola v mediálnom diskurze do roku 2010 periférnou záležitosťou, sporadicky sa objavovali rôzne články podľa toho, aká téma práve rezonovala. Po roku 2010, kedy sa v Bratislave uskutočnilo prvé verejné zhromaždenie väčšieho rozsahu, aby upozornilo na práva LGBTI ľudí, sa táto téma začala vyskytovať v médiách, ale aj rôznych verejných diskusiách oveľa častejšie ako predtým. Za doterajší vrchol môžeme pokladať medializáciu počas kampane k referendu v roku 2015.

Problematika práv LGBTI ľudí sa v slovenskom kontexte naďalej často prezentuje ako niečo špecifické a exkluzívne, ako objekt bulvarizácie a senzáciečnosti, stret dvoch kultúr – tradičnej slovenskej a západnej (americkej), pričom práve homosexualita sa vníma ako „import zo západu“, ktorý nemá v slovenskej spoločnosti žiadne opodstatnenie ani historické korene.

Požiadavky ľudskoprávných združení na rovnaké zaobchádzanie a umožnenie právneho usporiadania vzťahov dvoch ľudí nezávisle od sexuálnej orientácie narážajú na nepochopenie podstaty ľudských práv a ich nedostatočné vykonávanie, ako aj na absenciu nazerania na homosexualitu ako na zdravý variant ľudskej sexuality, vzťahov a lásky

Snahy o zrovnoprávnenie po roku 1989

Prvé snahy o nápravu v tomto smere po roku 1989 iniciovali občianski aktivisti a aktivistky. V roku 1990 vzniklo občianske združenie Ganymedes – Hnutie za rovnoprávnosť homosexuálnych občanov Slovenskej republiky, ktorého cieľom bolo presadzovať a obhajovať práva a záujmy homosexuálnych občanov a dosiahnuť právne a faktické zrovnoprávnenie v spoločnosti.

Od roku 1997 sa toto združenie spolu s ďalšími opakovane snažilo o zavedenie inštitútu registrovaného partnerstva dvoch osôb rovnakého pohlavia do slovenskej legislatívy (prvý návrh zákona zaslaný v máji 1997). Vyvrcholením týchto snáh bolo predloženie prvého poslaneckého návrhu zákona o životnom partnerstve v roku 2001 skupinou siedmich poslancov. Neúspešnému hlasovaniu o ňom predchádzala diskusia, ktorá odzrkadľovala väčšinové vnímanie homosexuality ako „neprirodzenej úchylky“ a mnohé ďalšie mýty (pozri prvú kapitolu tejto príručky, časť Mýty a fakty) Podobná snaha sa zopakovala v roku 2012 s rovnakým výsledkom

V roku 2000 Ganymedes spolu s ďalšími LGBT združeniami a aktivistami iniciovali vznik občianskej platformy Iniciatíva Inakosť, ktorej cieľom bolo dosiahnuť právne uznanie párov rovnakého pohlavia. V roku 2006 sa táto platforma pretransformovala na občianske združenie so širokým portfóliom aktivít v oblasti obhajoby práv, pripomienkovania zákonov, vzdelávania, osvetu a výskumu.

Prvé snahy o emancipáciu „rovnakopohlavnej lásky“ v Československu

Historické počiatky občianskych snáh o odrestnenie homosexuality a celkovo o emancipáciu homosexuality v spoločnosti siahajú do Európy, do Nemecka. Práve v Berlíne vznikol v roku 1897 spolok, ktorý ako prvý verejne deklaroval cieľ – ochranu práv homosexuálnych ľudí a snažil sa o zrušenie paragrafu 175, podľa ktorého sa prísne trestal pohlavný styk medzi osobami rovnakého pohlavia. Spolok s názvom *Vedecko-humanitný výbor* vydával pravidelne ročenky, organizoval prednášky pre verejnosť, inicioval výskum v oblasti homosexuality, presadzoval zrušenie paragrafu na parlamentnej pôde, ale poskytoval aj pomoc pri obrane práv konkrétnych jednotlivcov. V priebehu ôsmich rokov jeho existencie tvorilo členskú základňu až 5 000 členov.

Jeden zo zakladajúcich členov spolku, **Magnus Hirschfeld** (1868 – 1935), lekár, sexuológ, ale aj schopný rečník a popularizátor dovtedy tabuizovaných myšlienok, sa angažoval v boji za odrestnenie homosexuality až do svojej smrti.

V roku 1919 Hirschfeld založil výskumný ústav zaoberajúci sa výskumom sexuality, *Inštitút pre sexuálne vedy*, ktorý poskytoval výskumné zázemie mnohým vedeckým kapacitám v oblasti sexuológie až do roku 1933, keď ho nacisti vyplenili a jeho zbierky a majetok spálili. Význam inštitútu nespočíval len v oblasti výskumu homosexuality, ale aj celkovo v oblasti štúdia ľudskej sexuality. Poskytoval tak poradenstvo mnohým ženám a matkám, ale aj heterosexuálnym párom, v problematike, ktorú dnes zastrešujeme pojmom „sexuálna výchova“ či „prevencia v oblasti reprodukčného zdravia“.

Práve nemecké spolky, časopisy a osvetová činnosť boli inšpiráciou pre československé hnutie „sexuálnych menšín“, ako sami označovali homosexuálnu minoritu. Títo osvetoví pracovníci mali rovnaký cieľ ako ich nemeckí kolegovia – zrušenie paragrafu 129b v českých krajinách a paragrafu 241 na Slovensku.

Oboma sa trestal rovnakopohlavný styk (na Slovensku len medzi mužmi) odňatím slobody.

Dnes už málokto tuší, že prvým verejným fórom, na ktorom mohli ľudia homosexuálnej orientácie vyjadriť svoje názory, ale aj pocity vzájomnej súdržnosti a solidarity, bol časopis vychádzajúci v Prahe, *Hlas sexuální menšiny*, neskôr *Nový hlas* (vychádzal na začiatku a potom v polovici 30. rokov). Časopis referoval o hlavných argumentoch za odtreštenie homosexuality, ale okrem politických a angažovaných článkov venoval pozornosť aj literárnej tvorbe, poviedkam a básňam, ktoré redaktori starostlivo vyberali. Disponoval aj rubrikou inzercí a upútaviek na podujatia, na ktorých sa „rovnakopohlavní“ mohli zoznámiť.

Rovnako sú historicky zmapované snahy o založenie prvého spolku, ktorý chcel „odstraňovati křivdu a zlo plynoucí z nesprávného pojímaní podstaty t.zv. homosexuality, vědecky pátrati po pramenu zla, je odstraňovati a jemu ve prospěch lidstva a veřejného blaha odpomáhati“. Stanovy spolku však boli úradne zamietnuté a spolok zakázaný, aby „nešíril a nepáchal trestný čin.“

Práve existencia Hlasu, ale aj snahy o založenie spolku, viedli k tomu, že sa ľudia z prostredia homosexuálnej komunity začali viac stretávať a zaoberať svojim nespravodlivým postavením v spoločnosti.

Prehľad trestnosti homosexuality do roku 1961 v Rakúsko-Uhorsku a v Československu

Rakúsky trestný zákonník (1852) – trestal homosexuálny styk medzi osobami rovnakého pohlavia, trest ťažkého žalára hrozil až do výšky 5 rokov odňatia slobody.

Uhorský zákon (1878) – trestal homosexuálny styk medzi mužmi, trest mohol dosiahnuť výšku 5 rokov odňatia slobody.

Československá legislatíva po roku 1918 – na Slovensku ostal v platnosti uhorský paragraf 241, v Čechách a na Morave platil rakúsky paragraf 129b.

Snahy o právnu reformu sa zaoberali aj otázkou odtreštenia homosexuality, keďže však neboli ukončené, homosexualita zostala trestná počas celého trvania 1. ČSR. Po 2. svetovej vojne vstúpil do platnosti nový trestný zákon, ktorý homosexualitu naďalej trestal, aj keď sa predstavitelia Komunistickej strany Československa v 30. rokoch vyjadrovali za jej dekriminalizáciu.

Československý trestný zákon (1950), paragraf 241

„(1) Kto sa pohlavne stýka s osobou toho istého pohlavia, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Odňatím slobody na jeden až päť rokov sa páchatel potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) s osobou mladšou než osemnásť rokov alebo

b) za odplatu.

(3) Kto sa ponúkne na pohlavný styk s osobou toho istého pohlavia za odplatu, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“

Imrich Matyáš

V roku 2012 sme pri dokumentácii súkromného archívu Mariána Vojteka (1951 – 2011), zakladateľa spomínaného prvého združenia po roku 1989, Ganymedes, narazili na články, eseje, denníky a korešpondenciu prvorepublikového osvetového pracovníka a publicistu Imricha Matyáša (1896 – 1974), ktorý sa väčšinu svojho aktívneho života usiloval o odrestnenie homosexuality v Československu.

Matyáš sa narodil v roku 1896, žil v Bratislave a celý život pracoval na Úrade sociálneho zabezpečenia. Problematikou dekriminalizácie homosexuality sa začal zaoberať v pomerne mladom veku krátko nato, ako sa po 1. svetovej vojne vrátil z talianskeho frontu. Podľa vlastných slov nadviazal na učenie Magnusa Hirschfelda a iných osobností nemeckého úsilia za emancipáciu homosexuality. V tomto duchu publikoval články napríklad v spomínanom *Hlase* a snažil sa vytvoriť si sieť spolupracovníkov – zvlášť z vedeckých kruhov, lekárov, právnikov, ktorí by prispeli do odbornej diskusie o nutnosti právnej reformy, ktorá prebiehala v Československu počas celej existencie prvej republiky, a vyslovili sa za zrušenie paragrafov trestajúcich homosexualitu.

Imrich Matyáš zozbieral a vo svojich denníkoch uverejnil niekoľko príbehov ľudí, ktorí boli stíhaní za porušenie homosexuálneho paragrafu, snažil sa im pomôcť pri vypočúvaní políciou, ale aj počas samotných súdnych pojednávaní, a poskytol im cenné rady a argumenty na obhajobu.

Po 2. svetovej vojne, napriek proklamácii Komunistickej strany, ktorá v 30. rokoch dala verejne najavo, že homosexualitu treba odrestniť, vošiel do platnosti úplne nový trestný zákon (1950), v ktorom sa homosexuálne styky naďalej kriminalizovali, a to aj väzením. Imrich Matyáš sa nevzdával. Naďalej koncipoval listy a argumenty pre legislatívnu komisiu Ministerstva spravodlivosti, keďže v 50. rokoch niekoľkokrát došlo k úpravám zákona.

V týchto rokoch mu však začali aj peripetie s výsluchmi, na ktoré bol predvolávaný viac ako desať rokov. Na výsluchoch od neho polícia požadovala mená ľudí homosexuálnej orientácie vrátane tých, ktorí boli na vysokých pozíciách, či už v strane alebo v úradoch. Matyáš sa podľa vlastných slov „k tejto činnosti neprepožičal“.

Ukážka výsluchu popísaná v denníku (autentický prepis):

„Polícia bola o všetkom informovaná, lenže žiadne trestuhodné delikty nemohla vedieť, proste preto nie, lebo som sa žiadnych nedopustil. Vzdor tomu považovala moju činnosť „za podlamovanie verejnej morálky“ a to preto, lebo ku mne chodievali kolegyne, aj snúbenci – chceli mne vyšetrovacie orgány nahovoriť, že aj takéto návštevy sú: „ohrozovanie verejnej mravnosti“. Čo samozrejme tými nie sú. Pri vypočúvaní bolo mne tiež pohrozené, že keď by som sa zdráhal byť im „k pomoci“ – budem „deportovaný na odľahlú dedinu východu, kde budete môcť Vaše táraniny o homosexualite vrabcom prednášať“ a doložili, že mne zredukujú penziu na púhych Kčs: 190,- mesačne, teda na výšku sociálneho dôchodku. Moje zmäčkovanie garnírovali ešte s tou vyhrážkou, že mňa budú v novinách publikovať, a keď som ani na to sa nepodal, zlostou kypiace osypali mňa nadávkami a že „postav sa do kúta, nasolím ti pár faciek“. Ale mňa nebili. Traktovali ma aj takými slovami, ktoré veru tento papier neznesie. Bez prestania naliehali len a len, aby som im udal, – predložili mne hárok papiera mená homosexuálnych a aby som „nešetřil ani vysoko postavených homosexuálnych“. O tých „veľkých“ im vlastne išlo, lebo sa široko-ďaleko udržiavali povesti o údajných vplyvných a význačných činiteľoch určitej politickej strany, ktorí teda boli takého razenia. O tých veru som nevedel, ich ani nepoznám, ani vedieť som nikdy nechcel. Previedli u mňa telesnú prehliadku, donútili mňa vyprázdniť si vačky, obsah pečlive prezreli, ale predsa žiadne

„informácie“ odo mňa nevygňavili, čiže vypresovať nemohli. Veď ani ničoho trestuhodného nemohli mne dokázať a ja som sa ani k činu myslenému §-om 241 trestného zákona nedopustil a to, čo mne vytýkali za vinu, to neboli činy priečiace sa trestnému zákonu. Márna bola ich snaha, mňa donútiť k zrade tých, pre ktorých som sa zasadzoval skoro 40 rokov!“ (rok 1954)

Odtrestnenie homosexuality v Československu

Homosexuálny styk bol v Československu odtrestnený v roku 1961. Nie je historicky preskúmané, ako k tomuto rozhodnutiu presne došlo, je však zjavné, že legislatívna komisia sa riadila odporúčaním pracovníkov Sexuologického ústavu v Prahe Karla Nedomu a Kurta Freunda⁶⁴.

Kurt Freund uskutočnil na začiatku 50. rokov na Psychiatrickej klinike Univerzity Karlovej v Prahe pokusy na vzorke 67 homosexuálnych mužov, ktorí dobrovoľne podstúpili tzv. reparatívnu „liečbu“, pri ktorej im bol podávaný emetín a ďalšie látky vyvolávajúce vracanie, a zároveň im popritom premietal na plátne zábery sporo odetých alebo nahých mužov. Ženy sa vo vzorke nenachádzali, lebo nemali záujem o zmenu svojej orientácie.

Aj keď na začiatku svojich výskumov bol Freund presvedčený o miernom úspechu tejto „terapie“, v roku 1957 musel konštatovať, že „výsledky terapie nie sú také, aby oprávňovali požadovať od kohokoľvek, aby sa jej podrobil“⁶⁵. Aj ďalší výskum ho nakoniec len presvedčil, že vtedajšia právna úprava trestnosti homosexuálnych stykov medzi vzájomne súhlasiacimi dospelými je neodôvodniteľná, a zároveň argumentoval, že „sa dospelí muži, v prípade ktorých dochádza k pohlavnému styku s dospelými rovnakého pohlavia, stávajú len výnimočne nebezpečnými voči mladistvým a snáď vôbec nie voči deťom“⁶⁶. Táto štúdia mala podľa historika Jana Seidla najväčší význam pre zrušenie všeobecnej trestnosti homosexuality.

V trestnom zákone z roku 1961 naďalej zostal v platnosti paragraf 244, ktorým sa trestal homosexuálny styk s osobou mladšou ako 18 rokov, pre heterosexuálny styk bola veková hranica legálnosti pohlavného styku vymedzená vekom 15+ rokov.

Až v roku 1990 bola novelizáciou trestného zákona ustanovená zhodná veková hranica 15 rokov pre legálny heterosexuálny, ako aj homosexuálny, styk.

64 Seidl, Jan a kol.: Od žaláre k oltári. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Host, Brno 2012, s. 286 – 295.

65 Seidl, Jan a kol.: Od žaláre k oltári. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Host, Brno 2012, s. 290.

66 Seidl, Jan a kol.: Od žaláre k oltári. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Host, Brno 2012, s. 291.

Vedeli ste, že?

Tzv. Hirschfeldovu petíciu v Nemecku za odrestnenie homosexuality podpísali v tej dobe veľmi známe a vplyvné osobnosti. Medzi signatármi sa nachádzal fyzik Albert Einstein, spisovatelia Heinrich a Thomas Mannovci, Hermann Hesse, Lev Tolstoj či básnik Rainer Maria Rilke a ďalší.



Dobová kresba (1907) Magnusa Hirschfelda v novinách. Nadpis Preč s § 175! odkazuje na jeho snahy o zrušenie paragrafu.

Aktivity a pracovné listy

Historické fakty môžu pri vyučovaní o homosexualite a právach LGBTI ľudí veľmi efektívne naštartovať diskusiu a správne zvolenými otázkami podnietiť mladých ľudí k porovnávaniu minulosti a súčasnosti v našej spoločnosti. Prečo bola homosexualita kriminalizovaná? Vedeli by ste uviesť ďalšie príklady zaobchádzania s ľuďmi, ktoré dnes považujeme za neľudské a barbarské? Ako sa situácia zmenila a čo tomu pomohlo? Ako vnímate z hľadiska minulosti súčasnú situáciu LGBTI ľudí na Slovensku? Čo by sa podľa vás malo zmeniť a prečo? Je skutočne homosexualita „import zo západu“, alebo sa vyskytovala v každom historickom období a všade na svete? Vžite sa do roly Imricha Matyáša, úradníka zo strednej vrstvy, kultivovaného intelektuála z 30. rokov, ktorý šíri osvetu a brojí proti nespravodlivosti. Čomu musel čeliť?

To sú len niektoré z otázok, ktoré by po krátkom úvode a predstavení historických faktov mohli podnietiť diskusiu a zvýšiť citlivosť mladých ľudí na problémy, ktoré zažívajú LGBTI ľudia. Nie je veľa kvalitných materiálov, ktoré by mohli v tomto smere poslúžiť ako vhodné učebné pomôcky, preto veľa záleží aj na vašich poznatkoch a ochote sprístupniť tému **cez historickú optiku**. Veľmi nápomocné však v súčasnosti môžu byť filmy, ako napr. film Kód Enigmy (Imitation Game, 2014) o Alanovi Turingovi, britskom matematikovi a kryptoografovi, ktorý dešifroval kód Enigma, a prispel tak k porážke nacistov v 2. svetovej vojne. V 50. rokoch ho ako homosexuála obvinili z trestného činu „hrubej obscénosti“ a ako trest si mal zvoliť medzi väzením alebo hormonálnou „liečbou“, ktorú nakoniec podstúpil. V roku 1954 spáchal samovraždu.

Pre študentov a študentky stredných škôl odporúčame otvoriť aj tému perzekúcie gejov počas druhej svetovej vojny v Nemecku, v tomto smere je veľmi podnetný a strhujúci dokumentárny film Paragraf 175.

Uvádzame niekoľko príkladov aktivít k tejto téme.

Perzekúcie homosexuálnych mužov v nacistickom Nemecku

Zatiaľ čo Nemecko, a hlavne Berlín, 20. rokov boli miestom, kde sa začalo o homosexualite otvorene rozprávať, priekopníci ľudských práv LGBTI ľudí ako Magnus Hirschfeld iniciovali petíciu za zrušenie trestnosti homosexuality a ľudia z tejto komunity mali svoje miesta, kde sa mohli slobodne stretávať, Nemecko 30. rokov zažilo regres a prenasledovanie všetkých, ktorí sa vymykali norme „árijského muža“. Po vypálení Inštitútu pre sexuálne vedy a zákaze homosexuálnych časopisov a klubov nacisti v roku 1935 sprísnilo paragraf 175 a zaviedli kategóriu „hrubých obscéností medzi mužmi“, ktoré mohli byť vnímané ako homosexuálny akt. Pod zámkou homosexuality sa tak nacisti mohli teoreticky zbaviť každého, kto z rôznych dôvodov nevyhovoval. V roku 1936 nechal Himmler zriadiť na gestape oddelenie pre potieranie potratov a homosexuality, čo spustilo prenasledovanie až 100 000 mužov, pričom 50 000 bolo potrestaných nejakou formou trestu a okolo 5 000 až 15 000 poslaných do koncentračných táborov, z ktorých sa väčšina nevrátila. Tých, ktorí to prežili, nakoniec štát aj po vojne naďalej považoval za zločincov a nezriedka sa stávalo, že z koncentráku taký človek putoval rovno do väzenia⁶⁷. Výpovede piatich ľudí, ktorí zažili a prežili túto perzekúciu, zachytáva práve film Paragraf 175⁶⁸.

Ciel: Vyvolanie diskusie mladých ľudí o právach LGBTI ľudí prostredníctvom poznatkov o vývoji emancipácie homosexuality v 20. storočí. Posilnenie etických antidiskriminačných postojov mladých ľudí k LGBTI menšine.

Trvanie: 76 minút film, 45 minút diskusia

Využitie: Vhodné pre žiakov a žiačky základných škôl, 8. – 9. trieda; pre študentov a študentky stredných škôl. Aplikovateľné na hodinách etickej výchovy, občianskej náuky a dejepisu.

Postup: Táto aktivita si vyžaduje dotáciu 3 hodín, pričom na prvých dvoch hodinách (ideálne dvojhodinovka s krátkou prestávkou) si študenti pozrú dokumentárny film a dostanú za domácu úlohu spísať svoje bezprostredné dojmy a pocity (prípadne otázky) po pozretí dokumentu. Na ďalšej hodine otvorte diskusiu:

- v úvode (prvých 10 – 15 minút) venujte priestor dojmom a pocitom, všimajte si aj negatívne komentáre a počas diskusie sa nad nimi nepozastavujte, nechajte ich vypovedať,
- v prípade, že sa také komentáre v triede vyskytnú, spýtajte sa ostatných, ako to cítia a vidia oni,
- ak by výmena názorov pokračovala, rozhodne vystupujte z pozície, že tento film chcel ukázať dôsledky nenávisti a kam až môže viesť,
- ďalšiu polhodinu venujte diskusii o otázkach: „Aký je podľa vás odkaz tohto filmu a vypovedaných svedectiev týchto piatich mužov? Ako sa postupne menila situácia počas celého 20. storočia v prístupe k LGBTI ľuďom?“,
- ak zostane čas, môžete sa spýtať na ďalšie perzekvované skupiny, ktoré boli odvedené do koncentračných táborov (Židia, Rómovia, politickí oponenti, náboženské skupiny atď.), čo ich spája s perzekvovanými homosexuálmi a v čom sú rozdiely; ako je možné zabrániť tomu, aby sa nikdy takéto zločiny neopakovali,
- diskusiu uzavrite poďakovaním za konštruktívnu a podnetnú diskusiu a vyjadrením nádeje, že študenti budú v rozširovaní svojich obzorov pokračovať.

67 <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005261>.

68 [https://en.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175_(film)).

Osobnosť Imricha Matyáša

Imrich Matyáš je pre slovenské dejiny novou a neznámou postavou. Jeho etický zápas, ako sám označoval svoje snahy za odtrhnutie homosexuality, je však v slovenských dejinách nevídaný. Jeho skúsenosti a angažovanosť pretavené do denníkov, úvah a novinových článkov pootvárajú dvere do neznámeho sveta ľudí, ktorí – väčšina z nich – nikdy nemohli verejne prejavíť svoje city a skutočnú identitu. Ako písal Matyáš, žili tu s nami, pracovali, mnohí prispievali v prospech spoločného blaha a vytvárali kultúrne hodnoty, a napriek tomu sa museli cítiť ako vydedenci „na poli lásky“ a plnohodnotného života vo vzťahu a rodine. Matyáš sa nakoniec odtrhnutia homosexuality dožil (1961) a jeho odkaz pre súčasnosť ponechávame na diskusiu s mladými ľuďmi.

Cieľ: Oboznámenie mladých ľudí s „novou“ osobnosťou slovenských dejín, rozšírenie ich poznatkov o živote homosexuálnej komunity v Československu a nájdenie paralel medzi Matyášovými a súčasnými snahami o zrovnoprávnenie LGBTI ľudí.

Trvanie: 45 minút, respektíve dve hodiny po 45 minút, spolu 90 minút (ideálne dvojhodinovka)

Využitie: Vhodné pre žiakov a žiačky základných škôl, 8. – 9. trieda; pre študentov a študentky stredných škôl. Aplikovateľné na hodinách etickej výchovy, občianskej náuky a dejepisu.

Postup: Rozdajte študentom článok a ukážku z denníka (pozri prílohu tejto príručky) a dajte im 15 minút na prečítanie oboch textov. Spýtajte sa, ako na nich Matyášov príbeh zapôsobil, a či im niektoré z uvedených faktov boli známe, napr. trestnosť homosexuality.

Prípadné ďalšie otázky do diskusie:

- Čo ste sa v článku dozvedeli – kto bol Imrich Matyáš, ako sa angažoval?
- Podarilo sa nakoniec dosiahnuť odtrhnutie? Aký vedný odbor k tomu prispel? Kedy sa tak stalo?
- Poznáte podobné príklady aj z iných krajín?
- Aká je situácia dnes? V čom môže byť prínos a odkaz Matyáša pre dnešok?
- Na záver im môžete prečítať aj výňatok z výsluchu, prípadne poprosiť študenta, aby ho prečítal.

Hlavné argumenty za odrestnenie homosexuality v Československu. Porovnajme situáciu vtedy a dnes.

Ciel: Vyvolanie diskusie mladých ľudí o právach LGBTI ľudí prostredníctvom poznatkov z vývoja emancipácie homosexuality v 20. storočí. Posilnenie etických antidiskriminačných postojov mladých ľudí k LGBTI menšine.

Trvanie: 45 minút

Využitie: Vhodné pre žiakov a žiačky základných škôl, 8. – 9. trieda; pre študentov a študentky stredných škôl. Aplikovateľné na hodinách etickej výchovy, občianskej náuky a dejepisu.

Postup: V prípade, že by ste sa rozhodli tejto téme venovať viac času a zamerať sa na kontext Československa, môžete hodinu otvoriť prehľadom trestnosti homosexuality v Rakúsko-Uhorsku, resp. Československu (pozri prehľad v rámečku) a otvoriť diskusiu tým, prečo bola podľa názoru študentov homosexualita trestaná a aký to malo na takto orientovaných ľudí vplyv (skrývanie sa, tajenie svojej skutočnej identity, negatívne vplyvy na fyzické aj psychické zdravie, pri prezradení ohrozenie dobrej povesti, prepustenie z práce, strata rodiny, väzba atď.).

Pri tejto aktivite je nevyhnutné disponovať širšími poznatkami⁶⁹, aby vás prípadné otázky študentov nezaskočili a vedeli ste vhodne reagovať. Môžete spomenúť snahy prvých občianskych aktivistov, tzv. osvetových pracovníkov, o zrušenie trestnosti a ich hlavné argumenty: *„Pokročilá veda teda zistila, že u homosexuálneho založenia sa jedná o prirodzenosť, nijak a nikdy nezmeniteľný stav a čo je dôležité – toto pohlavné založenie a činy nikomu na svete nie sú škodlivé. – Čo teda má sa tu trestať a za čo sa má tak krute zaobchádzať s čestnými ľuďmi? – Normálny rozum a zdravá logika vyvodzovala z poznatkov vedy ten uzáver, že je krutou nespravodlivosťou týchto ľudí s takýmto neškodným sexuálnym založením deklarovat, nimi pohrdat, považovať ich za menejcenných a druhoradých občanov tejto vlasti“*⁷⁰.

Spomeňte vplyv výskumov československej sexuológie na odrestnenie homosexuality (pozri pasáž o Kurtovi Freundovi) v Československu v roku 1961. Opäť preklopte historické fakty do súčasnosti a nechajte študentov porovnať minulosť a súčasnosť. Čo všetko sa v súvislosti s vnímaním homosexuality zmenilo, aká je situácia vo svete a aká na Slovensku? Kde sa ešte stále homosexualita trestá?⁷¹

69 Seidl, Jan: Pokus o odrestnění homosexuality za první republiky. Magisterská diplomová práce. Brno, Masarykova univerzita v Brně 2005. K dispozici na adrese https://is.muni.cz/th/64594/ff_m/stesura_dipl._opravdu.pdf. Zaujímavý rozhovor s historikom Seidlom tu: <http://magazin.aktualne.cz/historik-lecba-homosexuality-byla-ceskoslovenska-specialita/r-27580b4a17fb1e484a50025900feao4/>.

70 Matyáš Imrich: Pohlavný život vo svetle vedy s kritikou určitých §-ov trestného zákona. VII. diel.

71 <http://svet.sme.sk/c/7117386/desat-krajin-v-ktorych-stoji-homosexualita-najvyssi-u-cenu-zivot.html>.

Homofóbna a transfóbna šikana. Trestné činy z nenávisťi a nenávisťné prejavy.

Homofóbia a transfóbia majú pre mladých LGBTI ľudí vážne dôsledky. Čelia rozšírenej šikane, niekedy ľahostajným učiteľom a učiteľkám s predsudkami a osnovám, ktoré ignorujú LGBTI problematiku alebo opakujú homofóbne či transfóbne postoje. Kombinácia diskriminačných postojov v spoločnosti a odmietnutie rodičmi môže mať zdrvujúci vplyv na mentálne zdravie mladých LGBTI ľudí, čo vyúsťuje do vyššieho počtu zaznamenaných samovrážd ako v prípade širšej mladej populácie⁷².

Problematiku šikany na školách upravuje metodické usmernenie k prevencii a riešeniu šikanovania⁷³, ktoré vydalo Ministerstvo školstva SR. V tomto usmernení sa konštatuje, že šikanovanie sa stáva vážnym problémom a je mu potrebné venovať neustálu pozornosť. Cieľom usmernenia je poskytnúť základné informácie zamestnankyniam a zamestnancom, ktorí sa podieľajú na výchovno-vzdelávacom procese, o prejavoch šikany, návrhoch na jej riešenie a spôsobe preventívneho pôsobenia. Radi by sme tieto informácie rozšírili o problematiku homofóbnej a transfóbnej šikany. Ak chcete v tejto oblasti vykonávať prevenciu vo vzťahu k deťom a mládeži, je dôležité, aby ste boli sami adekvátne oboznámení s problematikou homofóbie, transfóbie, s ich prejavmi a možnými opatreniami na zamedzenie homofóbnej a transfóbnej šikane na školách.

⁷² Vaccaro, A., August, G., Kennedy S. M.: Safe spaces. Making schools and communities welcoming to LGBT youth. Praeger, 2012.

⁷³ Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach.

Čo sú homofóbia a transfóbia?

Homofóbia⁷⁴

(alebo homonegativita) je pociťovanie iracionálnych obáv, strachu a averzie vo vzťahu k homosexualite, lesbám a gejom alebo tým, ktorí tak pôsobia. Vychádza z hlbokého strachu, ktorí majú mnohí ľudia z rôznorodosti sexuálnej orientácie. Obvykle je založená na zovšeobecneniach, mýtoch, neopodstatnených predstavách, predsudkoch a kultúrnom heterosexizme⁷⁵ (uvádzali sme ich v podkapitole Mýty a fakty).

Príklad homofóbie v školskom prostredí

Obavy, že ak sa deti a mládež budú učiť o homosexuálnej orientácii, môžu sa z nich stať homosexuáli a môže to narušiť ich sexuálny vývin, sú dôvodom, prečo je často táto téma v školách tabu. Učitelia a učiteľky sa tejto témy boja a nevedia, ako o nej rozprávať.

Transfóbia

(alebo transnegativita) je pociťovanie iracionálnych obáv, strachu a averzie vo vzťahu k nepodriaďovaniu sa tradičným ženským a mužským rolám a rodovej identite. Reakcia strachu, hnusu a diskriminačného zaobchádzania vo vzťahu k ľuďom, ktorých identita alebo rodový prejav⁷⁶ (alebo vnímaný rod alebo rodová identita) nepasujú do spoločensky akceptovaného spôsobu, tradične mužského alebo ženského.

Príklad transfóbie v školskom prostredí

Napríklad averzia voči mladému človeku, ktorý vyzerá ako chlapec a nosí dievčenské oblečenie, pretože sa v ňom cíti lepšie, a z toho vyplývajúce zakazovanie takýchto prejavov v škole.

Bifóbia

(alebo binegativita) je strach, obavy, odpor k bisexuálne orientovaným ľuďom založený na predsudkoch a mylných presvedčeniach. Bifóbia predstavuje bežný stereotyp, že bisexualita je fáza na ceste k „zrelej“ lesbe, gejovi alebo heterosexuálovi. Niektoré nedávne výskumy sa pokúsili dokázať neexistenciu bisexuality, ale boli kritizované za metodické a teoretické chyby.

Príklad bifóbie v školskom prostredí

Ak učitelia a učiteľky tvrdia na hodinách, že ide o zmätených ľudí, ktorí si chcú len užiť, a nakoniec nájdu uspokojenie v heterosexuálnom vzťahu.

74 Terminológia prevzatá z: <http://www.radavladyp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>, časti 8.1.

75 Heterosexizmus znamená, že normou je heterosexuálna orientácia, homosexuálna orientácia je podľa neho abnormálna, menšinová, chorá. Zdroj: Savin-Williams, R.C. 2006. Mom, Dad, I'm Gay: How Families Negotiate Coming Out. Americká psychologická asociácia (APA), Washington D.C. 2006.

76 Rodový prejav predstavuje to, ako sa ľudia obliekajú, aké majú pohyby, ako sa správajú navonok.

Homofóbia, bifóbia a transfóbia majú spoločné to, že obyčajne sú terčom ich útoku správanie, presvedčenie alebo postoje, ktoré nepodliehajú rigidným stereotypom.

Príklady takéhoto správania:

- Chlapec je jemný, emocionálny.
- Dievča, ktoré sa bije.
- Dievča, ktoré odmieta chlapcov.
- Dvaja chlapci držiaci sa za ruky, objímajúci sa.
- Keď niekto na hodine obhajuje práva LGBTI ľudí.
- Keď si chlapec oblečie sukňu.
- Keď dievča nosí krátke vlasy.
- Keď sa dievčatá v škole vodia za ruku.
- Keď niekto napísal slohovú prácu o homosexualite.
- Keď niekto požaduje, aby sa prispôbilo prostredie školy aj transrodovým deťom.

Homofóbia, bifóbia a transfóbia sa prejavujú na štyroch rozdielnych, ale vzájomne prepojených, **úrovniach**⁷⁷:

- **osobná** – súvisí so systémom hodnôt jednotlivca, predsudkami, presvedčeniami o LGBTI ľuďoch, napr. keď učiteľ a učiteľka hovoria v triede vlastné predsudky, že homosexualita je choroba, aj keď to dávno bolo vyvrátené,
- **v medziľudských vzťahoch** – keď predsudky a predpojatosti ovplyvňujú vzťahy medzi ľuďmi v aktívnej podobe; príkladom je homofóbna a transfóbna šikana mladého človeka v škole na základe toho, že je alebo pôsobí ako gej, lesba, bisexuálny či transrodový človek,
- **inštitucionálna** – týka sa toho, ako vládne, náboženské, vzdelávacie, profesionálne organizácie a inštitúcie diskriminujú na základe sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, napr. vynechávanie problematiky homofóbie a transfóbie zo vzdelávacej politiky,
- **kultúrna** (niekedy sa nazýva *spoločenská* alebo *kolektívna*) – prejavuje sa často v nepísaných pravidlách, normách správania fungujúcich v spoločnosti tak, že sa ospravedlňuje alebo potvrdzuje právo na útlak LGBTI ľudí, napr. súčasťou toho býva snaha vylúčiť LGBTI ľudí z histórie, čoho dôsledkom je, že sa informácie o nich neuvádzajú v dejepise alebo na iných hodinách.

⁷⁷ Blumenfeld, WJ (ed.): Homophobia. How we all pay the price. Beacon Press, Boston 2001.

Smitková, H., Kuruc, A: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na stránke http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

Aké sú prejavy a formy homofóbie a transfóbie?

Negatívnym dôsledkom homofóbie, bifóbie a transfóbie je, že veľmi často vedie k slovným, psychickým a fyzickým útokom, obťažovaniu, zlému zaobchádzaniu, čiže k verbálnym nenávisným prejavom a zločinom z nenávisťi. Podľa prieskumu Iniciatívy Inakosť z roku 2012⁷⁸ boli problémy, ktoré zažívali LGBT ľudia vo vzťahoch s druhými ľuďmi a ktoré vyplývali najmä z homofóbnej spoločnosti, nasledovné: 54 % vnímalo predsudky, 49 % nevhodné poznámky, nadávky, 29 % malo problémy s rodičmi, 21 % vnímalo neznášanlivosť, nenávisť, 9 % bolo sociálne izolovaných, bez priateľov, nikto sa s nimi nechcel rozprávať, 8 % malo problémy so spolužiakmi, 6 % bolo fyzicky napadnutých, 5 % malo problémy v práci, 4 % vnímalo zlé zaobchádzanie. A to všetko sa vo veľmi silnej miere deje v školskom prostredí⁷⁹.

Trestné činy z nenávisťi (z angl. *hate crime*)⁸⁰

sa vzťahujú na fyzický útok na osobu, ktorý je motivovaný predsudkom vo vzťahu k tejto osobe pre jej osobnú charakteristiku. Majú dva základné znaky: prvý, že ide o kriminálny čin na základe trestného zákona. Druhý, že násilník si vyberie cieľ s chránenou charakteristikou. V prípade LGBTI ľudí ide o fyzické násilie, zneužívanie, obťažovanie na základe skutočnej alebo vnímanej sexuálnej orientácie a/alebo rodovej identity. Trestné činy z nenávisťi sú často reakciou na to, čo napadnutá osoba predstavuje, v tomto prípade homosexuálne orientovaných alebo transrodových ľudí, pričom útočník nemusí mať negatívne pocity vo vzťahu ku konkrétnej obeti.

Príklady v školskom prostredí

Bitka chlapca na školskom ihrisku za to, že sa hrá s dievčatami. Napadnutie dvoch chlapcov, ktorí sa pobožkali. Sexuálne obťažovanie, nežiaduce dotyky, napríklad v šatni, kde sa mladí ľudia prezliekajú.

Podľa prieskumu FRA⁸¹ sú na Slovensku veľmi časté alebo časté vyjadrenia nenávisťi a averzie vo vzťahu k LGBT ľuďom v 43 %, útočné rozprávania o LGBT ľuďoch v 41 %, vtipy o LGBT ľuďoch v 46 %, útoky a obťažovanie v 36 %.

Čiastočnú ochranu LGBT osôb možno nájsť v trestnom zákone a taktiež v zákone o priestupkoch. Pri výpočte príťažujúcich okolností⁸² trestný zákon radí medzi osobitné motívy aj spáchanie trestného činu z nenávisťi pre sexuálnu orientáciu.

⁷⁸ Nešlo o reprezentatívny prieskum, zúčastnilo sa ho 253 respondentov/respondentiek, prebiehal najmä online formou.

⁷⁹ Smitková, H., Kuruc, A.: Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na adrese http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.

⁸⁰ ANSO. Toolkit on Combating LGBTQ directed hate speech online. 2013. K dispozícii na adrese <https://ansoblog.files.wordpress.com/2013/04/anso-toolkitfinal.pdf>;

Agentúra Európskej únie pre základné práva. Hate Speech and Hate Crimes against LGBT Persons. FRA 2009. K dispozícii na adrese http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1226-Factsheet-homophobia-hate-speech-crime_EN.pdf.

⁸¹ Stručné výsledky prieskumu týkajúceho sa LGBTI ľudí. FRA 2013. Pozri poznámku č. 4. K dispozícii na adrese http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf.

⁸² Výpočet príťažujúcich okolností sa uvádza v trestnom zákone v § 140.

Verbálny nenávisťný prejav (z angl. hate speech)⁸³

je každá forma komunikácie, ktorou sa aktívne rozširujú nenávisťné správy o osobe alebo skupine osôb a ktorou sa môžu podnecovať alebo ospravedlňovať násilie, diskriminácia, nenávisť alebo predsudky vo vzťahu k osobe alebo skupine osôb alebo ktorá môže viesť k pocitom poníženia a ublíženia. Podporuje alebo ospravedlňuje sa ňou homofóbia a transfóbia. Terčom sú obyčajne osoby alebo skupiny osôb, napríklad pre svoju sexuálnu orientáciu či rodovú identitu.

Príklady v školskom prostredí⁸⁴

V škole vykrikujú spolužiaci na spolužiaka, že je buzerant. Alebo na tabuľu napíšu, že spolužiačka je transka. Alebo učiteľ či učiteľka vysvetľuje sexuálnu orientáciu takto: „Samotná orientácia nie je problém, hriech alebo problém vzniká vtedy, ak ja toho druhého k tomu nabádam alebo to reálne praktizujem bez toho, aby som s tým vnútorne nebojoval.“ Ak učiteľ alebo učiteľka povie žiakovi, že je sodomita.

Dôležité je vedieť:

- Ústava SR priznáva každému človeku osobitnú ochranu ľudskej dôstojnosti⁸⁵, pričom odkazuje na občianske a trestné právo, ktoré sa úpravám ochrany dôstojnosti človeka venujú konkrétnejšie⁸⁶. Toto je teda základom na ochranu pred nenávisťným prejavom kohokoľvek⁸⁷.
- Odporúčanie 97/20 Výboru ministrov členským štátom k verbálnym nenávisťným prejavom, v ktorom sa v princípe 1 vyzývajú vlády členských štátov, verejné orgány a verejné inštitúcie, aby sa zdržali, najmä v médiách, vyjadrení, ktoré by mohli byť pochopené ako verbálny nenávisťný prejav aj vo vzťahu k iným formám diskriminácie alebo nenávisťi založenej na netolerancii, kam patria aj sexuálna orientácia a rodová identita⁸⁸.

Veľmi bežné v školskom prostredí sú aj nenávisťné prejavy na internete alebo vo virtuálnom svete.

Online verbálny nenávisťný prejav (z angl. cyberhate speech)⁸⁹

je každý písaný materiál, správa alebo obrázok či iné vyjadrenie, ktorým sa šíri, podporuje alebo vytvára

⁸³ Article 19. Responding on hate speech against LGBT people. 2013. K dispozícii na stránke <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/37343/LGBT-Incitement-Paper-30-Sept-AS-FINAL.pdf>.

⁸⁴ Príklady sú z reálneho prostredia, vypočítané počas školení so študentmi stredných a vysokých škôl, ktoré organizovala Iniciatíva Inakosť v období máj – október 2015.

⁸⁵ Čl. 19 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

⁸⁶ Varga, P., Vozáriková, M.: Právna analýza slovenskej legislatívy v oblasti práv LGBTI osôb. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2013.

⁸⁷ FRA: Thematic Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation. Slovakia, apríl 2008. K dispozícii na stránke http://www.viaiuris.sk/stranka_data/subory/analyzy/fra-thematic-legal-study-on-homophobia-and-discrimination-on-grounds-of-sexual-orientation.pdf.

⁸⁸ Combating discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity Council of Europe standards. Pozri poznámku č. 7. K dispozícii na stránke http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_EN.pdf.

⁸⁹ Biháriová I.: Cyberhate – nenávisť na internete. Bratislava 2012. K dispozícii na stránke <http://www.beznenavisti.sk/wp-content/themes/beznenavisti/podklady-a-materialy/Cyberhate-Nenavist-na-internete.pdf>.

nenávisť či diskriminácia namierené proti osobe alebo skupine osôb z dôvodu ich sexuálnej orientácie, rodovej identity, rasy, rodu, etnicity, zdravotného postihnutia, vierovyznania a iných charakteristík. Prebieha vo virtuálnom priestore počítačových sietí s využitím rôznych služieb a nástrojov. Formy: e-mail, chaty, diskusné fóra, sociálne siete, stránky na zverejňovanie fotografií a videí, blogy atď.⁹⁰

Príklad v školskom prostredí

Keď spolužiak zosmiešňuje spolužiaka a pridá k jeho fotografii komentár: Som buzerant.

Čo je homofóbna a transfóbna šikana a obťažovanie?

Podľa Koštrnovej „v súčasnosti v našich školách nie je šikanovanie len záležitosťou obdobia puberty a adolescencie, ale posúva sa do obdobia mladšieho školského veku a pribúda v ňom bezohľadnosť a brutalita. Zárodočné formy šikanovania sa dnes dajú nájsť v každej škole a podľa štatistík približne 43,9 % žiakov priznáva osobnú skúsenosť s týmto javom“⁹¹.

Jedným zo špecifických druhov šikany je homofóbna alebo transfóbna šikana. Prejavuje sa na stredných aj základných školách. Je namierená proti mladým ľuďom rôznej sexuálnej orientácie a rodovej identity a deťom, ktoré sa zatiaľ nedostali do puberty. Aj učitelia, rodičia a ďalší dospelí v škole môžu byť šikanovaní týmto spôsobom.

Jej dôsledky sú nasledovné:⁹²

Deti, ktoré ju zažívajú, majú narušené vzdelávanie. Pre pocity strachu alebo hnevu nemusia byť schopné sústrediť sa na hodiny. Ich sebaistota a sebahodnota môže byť poškodená, čoho výsledkom môže byť, že nikdy nenaplnia svoje študijné ambície.

Môže byť problémom pre tínedžerov, ktorí sú zmätení alebo si nie sú istí svojou sexuálnou orientáciou či rodovou identitou. V prípade niektorých mladých ľudí môže zúfalstvo, ktoré prežívajú, viesť až k dlhotrvajúcim následkom na mentálne zdravie a rozvoj.

Školy, ktoré takúto šikanu ignorujú alebo odmietajú jej existenciu, nepomáhajú mladým ľuďom vytvoriť si citlivosť na toleranciu rôznorodosti a na akceptovanie menšín.

Všetky formy šikany môžu ovplyvniť emocionálnu alebo sociálnu pohodu mladého človeka alebo dieťaťa, ako aj jeho fyzické zdravie, a môžu viesť k vytrhnutiu zo sociálnych interakcií v triede alebo iných, predtým využívaných, školských aktivít, k zhoršeniu študijných výsledkov, záškoláctvu, odmietaniu školy alebo ukončeniu školskej dochádzky, čo by sa inak nestalo. Vždy treba brať na zreteľ, že každé dieťa či mladý človek reaguje na šikanu inak, niekto sa s ňou dokáže vyrovnáť, čo ale neznamená, že to nemá nežiaduci vplyv na jeho psychiku, iný zažíva nepríjemné úzkosti a má zdravotné problémy. Obeť šikany si za svoju šikanu nikdy nemôže a nič nemôže byť dôvodom nato, aby bol ktokoľvek vystavený takémuto zaobchádzaniu. Vždy sa treba zamerať na pôvodcu správania a nesnažiť sa ospravedlniť šikanu niečím, čo „mohla vyvolať obeť“.

90 Príklad vysvetľujúci online verbálne nenávisťné prejavy: <https://www.youtube.com/watch?v=kp7ww3KvccE>.

91 http://www.mpc-edu.sk/library/files/kostrnova_problematika_sikanovania_v_skolskom_prostredi.pdf.

92 Beyond bullying. K dispozícii na stránke: <http://www.beyondbullying.com/homophobicbullying.html>.

Ako sa prejavuje?

Homofóbna a/alebo transfóbna šikana môže zahŕňať fyzické alebo psychické násilie zo strany skupiny alebo jednotlivca. Je často namierená na tých, ktorí sa nevedia brániť. Obeťami môžu byť chlapci aj dievčatá. Od iných foriem šikany ju odlišuje jazyk, ktorý sa pri nej používa. Slová ako „b*zerant“, „homosexuál“, „divný“, „babský pupok“, „lesba“ sa používajú znevažujúcim spôsobom mnoho rokov. V niektorých mladých skupinách sa už aj prídavné mená „gejský“ a „lesbický“ môžu používať v ponižujúcom zmysle na opísanie vecí alebo ľudí, ktoré nemajú žiadny súvis so skutočnou homosexualitou⁹³.

Medzi prejavy homofóbneho obťažovania a šikanovania zaraďujeme⁹⁴:

- vtipy, obrázky, komentáre o homosexualite, bisexualite, transrodových a intersexuálnych ľuďoch, ktoré sú zosmiešňujúce, znevažujúce alebo urážlivé a ktoré nie sú zamerané na konkrétne osoby, t. j. sú neadresné, a tým vytvárajú celkovo nepriateľskú atmosféru voči LGBTI osobám,
- verbálne poznámky voči konkrétnym LGBT ľuďom, ktoré nemiestne zdôrazňujú ich inú sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu, a sú voči nim zosmiešňujúce či urážlivé,
- mimické výrazy, gestá, pohyby alebo obrázky namierené proti konkrétnym LGBTI ľuďom, ktoré nemiestne zdôrazňujú ich inú sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu,
- zasielanie zosmiešňujúcich či urážlivých e-mailov, esemesiek či iných odkazov LGBTI ľuďom, tzv. kyberšikana,
- vyzliekanie, intímne dotýkanie či predstieranie sexuálnych pohybov voči konkrétnym LGBTI ľuďom,
- fyzické napádanie konkrétnych LGBTI ľudí pre ich inú sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu,
- ignorovanie LGBTI ľudí pre ich inú sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu,
- prirovnávanie k LGBTI celebritám/karikatúram/charakterom, ktoré zobrazujú určité stereotypy o LGBT ľuďoch,
- vyautovanie, čo znamená, že spolužiaci sa vyhrážajú, že povedia o orientácii v škole, rodičom a pod.

Kto je ovplyvnený homofóbnou šikanou?

- deti, mladí ľudia a dospelí, ktorí sú vnímaní ako LGBTI,
- deti, ktoré majú LGBTI rodičov,
- každý, kto sa učí v prostredí, kde je takéto správanie tolerované.

⁹³ Information for schools about homophobic bullying. K dispozícii na stránke <http://www.antibullying.net/homophobicinfo3.htm>.

⁹⁴ Smetáčková, I. (ed.): Homofóbia v žiackych kolektívach. Preložené z českého originálu Homofobie v žákovských kolektívech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit. Úrad vlády České republiky, Praha 2009. K dispozícii na stránke <http://icm.sk/subory/Homofobia.pdf>.

Mladí ľudia, ktorí sú si istí svojou identitou geja, lesby alebo transrodovej osoby, hlavne, keď sa zdôveria svojim rovesníkom, môžu byť subjektom homofóbneho a transfóbneho nadávania. Väčšina obetí v školách je však buď príliš mladá, aby si bola istá svojou sexuálnou orientáciou, alebo je heterosexuálna. Toto tvrdenie nemá za cieľ znížiť utrpenie mladých ľudí, ktorí sú LGBTI, ale skôr zdôrazniť, do akej miery je rozšírená prax homofóbnej a transfóbnej šikany v školách.

16-ročný chlapec opísal svoje skúsenosti: „Ostatní mi nadávajú b*zerant. Robia to preto, lebo nemám rád futbal a iné hlúpe veci, ktoré majú radi. Neznášam to. Nemôžem spať v noci, zostávam poza školu a myslím na to, čo hovoria. Možno je to pravda, ale ja si to nemyslím. Ja mám rád dievčatá. Myslím si, že som heterosexuál.“

Prečo sa to deje?

Príčinou sú homofóbia, transfóbia a predsudky voči LGBTI ľuďom. Aj veľmi malé deti, ktoré nerozumejú pojmom ako „homosexuálna orientácia“ alebo „transrodová identita“, môžu byť povzbudzované v tom, aby sa chovali homofóbne, keďže takéto správanie sa často akceptuje.

Individuálne motivácie môžu byť komplikovanejšie, a tak ako pri iných formách šikany, môžu zahŕňať túžbu po moci a potrebu niekam patriť. Niektorých mladých ľudí uspokojuje využívanie moci nad inými a skupinu posilní, ak je z nej niekto vylúčený. Identifikovanie ľudí ako odlišných z dôvodu ich rodovej identity a prejavov môže byť vhodným ospravedlnením ich izolovania a prenasledovania. To, čo spája členov a členky skupiny, sa posilňuje, pretože členovia a členky nie sú „odlišní“.

Strach môže byť tiež motiváciou (zo slova homofóbia). Môže to byť strach z neznámeho, strach z niekoho, kto je vnímaný ako odlišný, alebo strach vyplývajúci z vlastnej neistoty ohľadne sexuálnej orientácie či rodovej identity. Mnoho adolescentných chlapcov hovorí, že najhoršia vec, ktorú im môžu povedať, je, že sú gejovia. V obviňovaní iných z homosexuality môžu tiež hľadať spôsoby, ako zvýrazniť vlastnú maskulinitu.

Kto šikanuje?

Do homofóbnych posmeškov a pomenovaní môžu byť zapojené obe pohlavia. V realite sa javí, že chlapci bývajú častejšie obeťami iných chlapcov. Šikana, hlavne ak je fyzická alebo verbálne agresívna, je často úmyselná, ale niekedy si šikanujúci neuvedomujú ublíženie, ktoré spôsobujú. Môžu veriť, že obeť si užíva ich vtipy, alebo to zľahčujú tým, že je to „len prezývka“.

Už aj veľmi malé deti (7 – 8-ročné) môžu byť zapojené do homofóbnej a transfóbnej šikany.

Učitelia a učiteľky sa zriedkavo dopúšťajú zjavnej šikany, skôr k nej prispievajú, ak niekoho necitlivo označia, napríklad za slabocha, alebo ak zlyhávajú pri riešení homofóbnej a transfóbnej šikany v triede. Vtedy môžu byť vnímaní ako tí, ktorí dávajú tichý, nevyslovený súhlas.

Ako by mali učiteľky a učители reagovať?

Homofóbne a transfóbne posmešky a pomenovania by mali byť vždy odsúdené. Mali by mať vypracované stratégie proti šikanovaniu a využívať ich pri reakcii na incidenty, pričom tieto stratégie musia mať jasné miesto v rámci celej školskej preventívnej politiky. To najdôležitejšie, čo môžu učители urobiť, je snažiť sa vytvoriť pozitívnu, otvorenú a tolerantnú atmosféru v triede, v ktorej sa o záležitostiach týkajúcich sa mladých ľudí diskutuje s rozvahou. Ak je odpoveď na homofóbnu šikanu len reaktívna a krátkodobá, vedie k marginalizácii obetí.

Čo by sa malo učiť?

Učebné osnovy by sa mali vo vhodnej miere venovať aj otázkam sexuality, aj keď učители a učiteľky k nim musia citlivo pristupovať podľa veku a emocionálneho vývinu študentov, ako aj kultúrnej praxe a náboženského presvedčenia ich rodín. Diskusia o homofóbnej a transfóbnej šikane môže byť súčasťou rôznych oblastí učebných osnov, napríklad biológie, výchovy k rodičovstvu a manželstvu, slovenského jazyka a literatúry, dejepisu, mediálnych štúdií, etickej výchovy, občianskej náuky (príklady zaradenia do jednotlivých predmetov uvádzame nižšie). Cieľom takejto diskusie je umožniť deťom nadobudnúť zručnosti, hodnoty a poznatky, ktoré potrebujú na ochranu pred obťažovaním a zneužívaním všetkého druhu a nato, aby sa stali osobnosťami, ktoré nešikanujú a aktívne vystupujú proti šikane iných.

Čo by mali školy urobiť?

Školské politiky pre zamestnancov a žiakov (rovnosť príležitostí, proti šikane) vrátane sexuálnej orientácie a rodovej identity.

Každodenné prehlbovanie používania pozitívneho jazyka a odsúdenie nevhodných komentárov aj prostredníctvom školského poriadku a etického kódexu školy.

Zlepšovanie informovanosti zamestnancov a žiakov vrátane plagátov, letákov, workshopov, školení, ktoré zabezpečujú špecializované organizácie.

Dostupné a rôzne podporné stratégie v boji proti homofóbnej a transfóbnej šikane vrátane letákov o linkách pomoci.

Vytvorenie bezpečných zón pre študentov a študentky, v ktorých sa môžu zveriť so svojimi problémami s homofóbnou a transfóbnou šikanou, napr. kabinety konkrétnych učiteľov, prípadne anonymné zberné miesto, kam môžu študenti vhodiť lístočky so svojimi problémami, alebo na konkrétnych hodinách.

Aktivity a pracovné listy

Ako vyzerá gej/lesba? (brainstorming)⁹⁵

Ciel: Úvodné uvoľňujúce komunikačné techniky ukazujúce zažitý stereotypy a predsudky. Ich zviditeľnenie pomáha pri ich odstraňovaní.

Trvanie: približne 15 minút

Využitie: Techniku možno zadať v dvojiciach alebo v skupine. Možno ju použiť na rozohriatie pri diskusii o homofóbnej a transfóbnej šikane na druhom stupni základných škôl a na gymnáziách.

Postup: Zadajte inštrukciu: Napíšte, ako zistíte, že je muž gej alebo žena lesba. Približne 5 – 8 minút necháme na samostatnú prácu.

Následná práca so skupinou: Následná diskusia prináša hlavný efekt techniky. Na príkladoch sa dajú vystopovať mnohé stereotypy a môžeme tiež rozvinúť diskusiu, prečo ich tak vnímajú. Je to vplyv médií, karikatúr atď.? Naopak – možno podporiť také postrehy, ktoré gejov a lesby nevyčleňujú. Po diskusii si možno znova položiť otázku, ako vyzerá gej či lesba. Súčasťou tejto aktivity by mohli byť aj fotografie alebo filmy o známych osobnostiach, ktoré sa prihlásili k homosexuálnej orientácii alebo aj transrodovej identite. Po ich prezentácii sa môžete účastníkov/účastníčok opýtať, ktoré z opísaných znakov vidia na týchto osobnostiach. Pravdepodobne si uvedomia, že ich predstava je skreslená.

Pracovný list – otázky

- Z čoho ste vychádzali pri spisovaní znakov gejov a lesbičiek?
- Kto vytvára našu predstavu o gejoch a lesbičkách?
- Poznáte nejakého geja alebo lesbičku?
- Poznali by ste na ňom/nej jeho/jej orientáciu?
- Prečo sa ozýval smiech pri vašej práci?

⁹⁵ Ondrisová, S. (ed.): Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii. Občan a demokracia, Bratislava 2002, s. 135 – 158. K dispozícii na stránke <http://odz.sk/neviditelna-mensina/>.

Hra s obálkami⁹⁶

Ciel: Poukázať na to, ako málo mladí ľudia vedia o LGBTI ľuďoch. Predstaviť si postavenie LGBTI ľudí.

Trvanie: približne 45 minút

Využitie: Možno využiť pri práci s mládežou na stredných školách. Aktivita nasleduje po vysvetlení základných pojmov.

Postup:

Príprava: Pripravte obálky s otázkami, pre každého účastníka minimálne jednu.

Na začiatku: Zdôraznite, že je to ich hra a vy budete pozorovateľom. Študenti a študentky budú hrať, že sú gejovia a lesby, budú sa snažiť do nich vcítiť. Hra pozostáva z otázok vložených do obálok. Obálky nemôžu byť otvorené skôr. Vyzvite prvého študenta/študentku, ktorý začne hru otvorením svojej obálky. Vyberie si ďalšieho hráča a opýta sa ho otázku zo svojej obálky. Keď odpovie, otvorí obálku a vyberie si ďalšiu osobu, ktorá má na otázku odpovedať. To pokračuje až dovtedy, kým sa každá osoba nepýtala a neodpovedala na otázku. Pozorovateľ sa pýta len na objasnenie a získanie ďalších informácií k odpovedi študenta či študentky.

Po skončení diskusia s otázkami:

- Sú nejaké otázky, o ktorých chce skupina diskutovať?
- Ako sa študenti a študentky cítili, keď mali odpovedať na otázky ako gejovia, lesby či transrodoví ľudia?
- Odpovedali by vždy pravdivo na otázku, keby boli gejom alebo lesbou? A keby boli heterosexuálom?

Pracovný list – otázky:

- Podľa čoho viete, že ste LGBTI? (teda jedna z možností: lesba, gej, trans atď.)
- Ako môžu rodičia reagovať, keď im ich dieťa povie, že je LGBTI?
- Môžete sa stať gejom alebo lesbou? Je to prírodou alebo výchovou?
- Majú LGBTI ľudia iné hormóny v porovnaní s heterosexuálnymi ľuďmi?
- Čo znamená dúhová vlajka?
- Ako je možné, že je dnes viac gejom a lesbiem v spoločnosti? Rastie ich počet?
- Prečo sa chcú LGB ľudia zosobášiť?
- Ak ľudia majú vzťah s niekým rovnakého pohlavia, myslíte si, že sa dohodnú na tom, kto je vo vzťahu muž a kto žena?

⁹⁶ Voice OUT Toolkit NISO project – Fighting homophobia through active citizenships and media education 2012. K dispozícii na stránke http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_project_final_report_print.pdf.

Nie je miesto pre šikanu⁹⁷

Ciel: Zistenie foriem homofóbnej a transfóbnej šikany, ktoré mladí LGBTI ľudia zažívajú; kto je ovplyvnený homofóbnou a transfóbnou šikanou; nájsť riešenia na boj so šikanou.

Trvanie: približne 40 minút

Využitie: Pre druhý stupeň základnej školy a stredné školy.

Postup: Úvod – vysvetlite skupine, že dnešná hodina bude zahŕňať informácie o rôznych formách šikany. Cieľom aktivity je nájsť pozitívne spôsoby jej riešenia. Povedzte mladým ľuďom, že aktivitu môžu vnímať ako možnosť vlastného rozvoja. Je tiež dôležité, aby ste počas aktivity hovorili o šikanujúcom správaní, a nie o mladých ľuďoch, ktorí šikanujú alebo sú obeťami, aby ste skupinu nevyplašili, keďže sa to v nej môže diať.

Krok 1

Požiadajte mladých ľudí, aby v dvojiciach 10 minút diskutovali o nasledovnom:

Čo je šikana?

Prečo sú ľudia šikanovaní?

Spojte skupinu a diskutujte o tom, čo zistili v dvojiciach. Nájdite podobnosti a rozdiely medzi myšlienkami, ktoré prezentovali mladí ľudia. Porozmýšľajte nad tým, či sa šikana týka len vášho miesta pôsobenia alebo ju zažívajú mladí ľudia vo všeobecnosti.

Krok 2

Požiadajte mladých ľudí, aby sa rozdelili do malých skupín po piatich alebo šiestich. Jednej polovici skupiny dajte prípadovú štúdiu 1 a druhej prípadovú štúdiu 2. Dajte im 15 minút na prácu s prípadovou štúdiou a potom skupinu spojte, aby prediskutovala svoje poznatky.

Krok 3

Z diskusie v kroku 2 vyberte myšlienky mladých ľudí o zvládaní šikany. Ako skupina sa snažte identifikovať tri hlavné stratégie na riešenie šikany vo vašej škole. Napíšte ich na tabuľu a umiestnite ich aj na nástenku, aby boli pre prípad potreby k dispozícii. Na konci aktivity umožnite vyplniť mladým ľuďom hodnotiaci hárok.

Pracovné listy

Prípadová štúdia 1

Na hodine telesnej výchovy hráte basketbal. Dvaja chlapci sa v tíme začnú hádať a počujete, ako Peter hovorí Šimonovi, že nechce byť v rovnakom tíme ako on. Opýtate sa Petra na dôvod a on vám povie: „Pretože nemám rád b*zerantov, sú neschopní v športe.“

Otázka 1: Čo si myslíte o tom, čo Peťo práve povedal?

⁹⁷ Addressing LGBT Issues with Young People. Educational Sessions and Support for Teachers. Healthy Respect 2005.

Otázka 2: Čo si myslíte, ako sa bude potom Šimon cítiť?

Otázka 3: Čo by ste urobili?

Prípadová štúdia 2

Na hodine telesnej výchovy hráte volejbal. Dve dievčatá sa v tíme začínú hádať a počujete ,ako Andrea hovorí Martine, že nechce byť v rovnakom tíme ako ona. Opýtate sa Andrey na dôvod a ona vám povie: „Pretože nemám rada mužatky.“

Otázka 1: Čo si myslíte o tom, čo Andrea práve povedala?

Otázka 2: Čo si myslíte, ako sa bude potom Martina cítiť?

Otázka 3: Čo by ste urobili?

Hodnotiaci dotazník

Ako sa vám páčila aktivita	Veľmi sa mi páčila	Bolo to OK	Nepáčila sa mi
Naučili ste sa niečo užitočné?	Áno, veľmi	Celkom áno	Nie veľmi
Čo sa vám na nej najviac páčilo?			
Chcete v rámci tejto témy ešte o niečom diskutovať?			
Priestor na vaše ďalšie doplňujúce komentáre k aktivite			

Odporúčania a tipy, ako pristupovať k problematike LGBTI ľudí v škole a vo vzdelávaní⁹⁸

Zo štúdií vyplýva, že vytvorenie podporného prostredia pre LGBTI študentov a študentky má priaznivý vplyv na zlepšenie študijných výsledkov všetkých študentov a študentiek. Každý učiteľ a učiteľka môže byť bez ohľadu na svoje osobné presvedčenie zdrojom informácií pre LGBTI študentov a študentky. Učители a učiteľky často nevedia, ako LGBTI študentov zmysluplne podporiť.

Vytvoriť zo školy bezpečné prostredie pre všetkých študentov a študentky je nevyhnutným cieľom všetkých učiteľov a učiteľiek, ako aj ďalších zamestnancov a zamestnankýň školy. Študenti a študentky sa nemôžu kvalitne vzdelávať, ak pociťujú ohrozenie alebo vylúčenie, v dôsledku čoho celá spoločnosť stráca potenciál, ktorý môžu predstavovať. Treba sa prihlásiť k záväzku vytvoriť produktívne a inkluzívne prostredie pre všetkých.

Aj riaditelia a riaditeľky škôl by mali vytvoriť atmosféru, v ktorej sa najviac zraniteľní študenti a študentky cítia bezpečne a akceptovane. Práve inkluzívne výchovné politiky môžu pomôcť pri vytváraní vzdelávacieho prostredia, v ktorom sa akceptujú všetci študenti a študentky.

Treba si uvedomiť, že zatiaľ čo niektorí mladí ľudia, s ktorými učители a učiteľky pracujú, sa môžu identifikovať ako LGBTI alebo premýšľajú nad svojou sexuálnou orientáciou a rodovou identitou, iní môžu mať LGBTI priateľov alebo rodinu.

⁹⁸ Best Practices Creating an LGBT- inclusive School Climate. A Teaching Tolerance Guide for School Leaders. k dispozícii na stránke <http://www.tolerance.org/lgbt-best-practices>; The GLSEN Jump Start Guide. Strategies for Training Teachers. GLSEN, k dispozícii na stránke <http://www.glsen.org/jumpstart>.

Predpoklady na vytvorenie priaznivého vzdelávacieho prostredia pre LGBTI študentov a študentky⁹⁹

Aby učelia a učiteľky mohli hovoriť a vzdelávať o problematike sexuálnej orientácie a rodovej identity, ale aj o homofóbie, transfóbie a šikane, musia byť splnené minimálne tri predpoklady¹⁰⁰.

Poznatky

Treba vedieť, aké kľúčové poznatky v tejto oblasti by mali učelia a učiteľky mať. Minimálne treba poznať správnu terminológiu. Čo znamená sexuálna orientácia? Čo znamenajú slová *gej*, *lesba*, *bisexuálny*, *transrodový*, *intersexuálny* človek? Učelia a učiteľky potrebujú aj základné informácie o LGBTI ľuďoch – dáta z výskumov, mýty a fakty, informácie o aktuálnej situácii. Rovnako potrebujú správne informácie o tom, že mať inú sexuálnu orientáciu nie je choroba, pretože homofóbia a nesprávne informovanie často obmedzujú diskusiu na chorobu. Keďže v tejto problematike je veľa rôznych aj zavádzajúcich informácií, učelia a učiteľky by mali vedieť, ako sa v tejto oblasti prejavuje osobná aj politická agenda a mali by mať rozvinuté kritické počúvanie a myslenie.

Odvaha (guráž)

Dôležité je, aby učelia a učiteľky pochopili nevyhnutnosť prevencie a riešenia homofóbie, transfóbie a šikany, ako aj to, aby mali odvahu reagovať, keď sa stanú svedkami zraňujúceho správania alebo nesprávnych informácií o téme. Vzdelávanie v tejto problematike by malo učiteľov a učiteľky vybaviť silnými argumentmi a stanoviskom k existujúcim normám a rozšíreným predsudkom, ktoré sú spojené s utláčaním ľudí z akéhokoľvek dôvodu vrátane sexuálnej orientácie a rodovej identity. Aj keď si nie sú úplne istí, či to robia správne, musia mať odvahu zaradiť do vzdelávania aj túto problematiku. V rámci intervenčných stratégií by mala skôr nad politikou „nulovej tolerancie“, ktorá je zo svojej podstaty trestajúca, prevážiť politika „nulovej ľahostajnosti“, čo znamená, že učelia a učiteľky by nemali ignorovať nevhodné, zraňujúce správanie. Musia vedieť, že je to dôležitá práca, aj keď nemôžu predpovedať výsledok riešenia situácie alebo si nemôžu byť istí, že všetko pôjde hladko.

Zručnosti

Ak sú učelia a učiteľky svedkami akéhokoľvek netolerantného konania, musia mať pripravenú správnu a pohotovú reakciu. Ak chcú učelia a učiteľky zaviesť kritickú a zároveň starostlivú triednu kultúru,

⁹⁹ Chung, C., Courville, M. ed.: Its elementary. Talking about gay issues in the schools. Groundspark 2008. K dispozícii na stránke http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary/ie_curric; TRAINING Educating staff about lesbian, gay and bisexual equality. Stonewall 2014. K dispozícii na stránke https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/training_guide.pdf.

¹⁰⁰ Chung, C., Courville, M. ed. Its elementary. Talking about gay issues in the schools. Groundspark 2008. K dispozícii na stránke http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary/ie_curric.

musia byť v pohode a musia vedieť pomôcť študentom a študentkám pomenovať svoje presvedčenia kladením otázok, stimulovaním dialógu rešpektu o záležitostiach a skúsenostiach, ktoré sú mimo skúseností študentov a študentiek, a viesť ich k tomu, aby brali do úvahy hlasy tých, ktorí boli umlčení. Vzrastajúca homofóbia a transfóbia na školách vyžaduje, aby mali učitelia a učiteľky zručnosti v oblasti riešenia nepriamych, ale aj priamych, prejavov intolerancie.

Ako učitelia a učiteľky si odpovedzte na niekoľko otázok v rámci aktívneho pomenovania a odstraňovania predsudkov:

- Ako ste sa cítili, keď ste sa pokúšali reagovať na chybné predsudky (sexistické poznámky, vtipy)?
- Ako sa ste sa cítili, keď ste na ne nereagovali? Prečo? (strach, nevedeli ste, čo povedať, nevšimli ste si, čo sa stalo, žiadna moc, úzky priateľský vzťah k žiakovi, ktorý také niečo vyslovil)
- Čo vám umožňuje reagovať (poznatky, pozícia moci, silné pocity, osobné prepojenie na tému)?

Na splnenie týchto predpokladov je tiež dôležité:

Aby mali školy inkluzívnych riaditeľov a riaditeľky

Nevyhnutým predpokladom vytvorenia pozitívnej atmosféry v škole sú riaditelia a riaditeľky, ktorí podporujú bezpečné a inkluzívne prostredie, a ktorí by mali byť podľa toho aj hodnotení a odmeňovaní. Je oveľa jednoduchšie vzdelávať o problematike, ak to riaditelia a riaditeľky podporujú.

Realizácia školenia učiteľov/učiteľiek

Tiež sa odporúča raz ročne zrealizovať osobitné školenie pre učiteľov a učiteľky, ktoré sa bude týkať aj týchto tém: príčiny šikanovania, kroky, ktorými sa zabezpečuje posilňovanie inkluzívneho prostredia pre všetkých študentov, a osobitne pre študentov a študentky, ktorí/ktoré sa nepodriaďujú rodových noriem alebo sú vnímaní/vnímané ako LGBTI.

Zapojenie rodičov do problematiky

Vzdelávanie v tejto problematike je citlivá oblasť a niektorí rodičia nemusia takéto vzdelávanie podporovať. Tým bude potrebné venovať osobitnú pozornosť. Je dôležité, aby boli rodičia zapojení do toho, čo sa ich deti učia, a aby dostali všetky potrebné informácie. Ide o prvý predpoklad získania podpory väčšiny z nich. Zamestnanci a zamestnankyne školy by mali zapojiť rodičov do boja so šikanou tým, že ich budú informovať o školských politikách aj vo vzťahu k homofóbnej a transfóbnej šikane. Ak budú boju proti homofóbnej a transfóbnej šikane otvorené aj školy, je pravdepodobné, že bude menej odporu zo strany rodičov.

Vplyv náboženstva a vierovyznania

Náboženstvo môže z diskusie o LGBTI problematike urobiť horúcu tému. Všetci študenti a študentky majú právo na svoje náboženské presvedčenie, ktorým sa ale nesmie odôvodňovať potláčanie práv iných. Obťažovanie a zneužívanie založené na náboženskom presvedčení je neakceptovateľné a malo by byť riešené v rámci politiky proti šikanovaniu. Samozrejme, dôležité je trpezlivá diskusia o problematike v rámci daného vierovyznania.

Spojenectvá

V zahraničí existujú v školách napríklad kluby spojenectva LGBTI a heterosexuálnych ľudí, ktoré sú významne prispievajú k vzdelávaniu študentov a študentiek v oblasti diverzity a k podpore LGBTI študentov a študentiek. Môžu byť pre učiteľov a učiteľky hodnotným meradlom atmosféry v škole.

Argumenty pre učiteľov a učiteľky, prečo vzdelávať o LGBTI problematike

Niekedy je pre učiteľov a učiteľky (aj keď majú poznatky a odvahu) ťažké získať zo strany vedenia alebo rodičov podporu vzdelávaniu v danej problematike alebo súhlas riaditeľky či riaditeľa školy s účasťou na takto zameranom školení.

Pomôcť im môžu tieto argumenty:

- inovované učebné osnovy, ktoré obsahujú výučbu problematiky sexuálnej orientácie, napr. v rámci biológie, etickej výchovy, výchovy k rodičovstvu a manželstvu,
- medzinárodné dokumenty, ktoré sa týkajú vzdelávania, ako aj školská legislatíva, na ktorú sa dá odvolať (pozri prvú kapitolu),
- alarmujúce prieskumy, ktoré hovoria o homofóbnej a transfóbnej šikane v školách (pozri prvú kapitolu),
- vlastné skúsenosti so šikanou v triede, jej zaznamenávanie a argumentovanie ňou, dotazník a jeho spracovanie,
- možnosť oprieť sa o školské poriadky, ktoré sú v tomto smere širšie formulované,
- vytvorenie vlastného argumentačného materiálu so základnými informáciami a ich prezentácia vedeniu,
- odvolanie na odborníkov, napr. na školskú psychologičku, pedagogicko-psychologickú poradňu a pod.

Odporúčania, ako citlivo pristupovať k LGBTI deťom a mládeži ako jednotlivcom

Je mimoriadne dôležité, aby učelia a učiteľky dokázali mladým ľuďom sebaisto a kompetentne poskytovať poradenstvo a pomoc v otázkach ich sexuálnej orientácie alebo rodovej identity, prípadne vtedy, keď sú terčom homofóbnej a transfóbnej šikany. Otázky týkajúce sa sexuálnej orientácie alebo rodovej identity si kladie množstvo mladých ľudí. Spoločenské postoje voči transrodovým ľuďom nie sú pozitívne a mnoho mladých transrodových ľudí pociťuje zraniteľnosť. V školách sú najviac odsudzovaní a diskriminovaní, keďže sa im prostredie školy v ničom neprispôsobuje, napr. používaním preferovaného zámene alebo mena. Treba pre nich prijať podobné a špecifické stratégie ako pre mladých LGB ľudí.

Zahrnutie transrodových a intersexuálnych študentov a študentiek

Rodová identita (ako sa osoba cíti) a biologické pohlavie (telesný prejav osobnej anatómie) sú dve odlišné veci, a nie sú vždy prepojené. Človek môže byť napríklad vychovávaný ako dievča, ale cíti sa ako chlapec. Iní sa môžu narodiť s nejednoznačnými biologickými pohlavnými znakmi. Dôležité je potom pomôcť študentom a študentkám, ktorých rod je v rodnom liste uvedený inak, túto situáciu napraviť a zabezpečiť, aby ich zamestnanci školy a študenti oslovovali ich preferovaným zámenom alebo menom.

Ak sa rozprávate o týchto otázkach, je nevyhnutnosťou, aby ste mali na pamäti:

- Mladí ľudia s homosexuálnou orientáciou alebo transrodovou identitou v tomto období prechádzajú svojím comingoutom. Comingout je obyčajne dlhodobý proces, v ktorom si LGBTI ľudia uvedomia a postupne akceptujú, že sú LGBTI, a otvorene to oznamujú druhým. Comingout môže zahŕňať sebazpoznanie alebo informovanie priateľov/priateľiek, rodiny, spolupracovníkov/spolupracovníčok o svojej LGBTI identite. Treba k nim preto pristupovať veľmi citlivo a hlavne rešpektovať, čo chcú.
- Nevyhnutnosťou je ochrana súkromia. Väčšina LGBTI študentov a študentiek žije v komunite, ktorá neakceptuje LGBTI ľudí, preto musia učelia a učiteľky bez výnimky rešpektovať právo študentov, resp. študentiek, na súkromie. Učelia a učiteľky by nikdy nemali odhaliť ich sexuálnu orientáciu alebo rodovú identitu bez ich dovolenia – ani ich rodine. Aj do školského poriadku je potrebné zahrnúť ustanovenia, ktorými sa zaručuje dôvernosc informácií o sexuálnej orientácii alebo rodovej identite študentov a študentiek¹⁰¹.
- Za žiadnych okolností neposielať takýchto študentov a študentky liečiť sa, prípadne to radiť rodičom. Reparatívnu terapiu, alebo terapiu sexuálnej reorientácie, odmietli všetky renomované medicínske

¹⁰¹ Za „vyautovanie“ sa označuje zverejnenie, resp. prezradenie, sexuálnej orientácie alebo rodovej identity iného človeka bez jeho súhlasu.

a psychologické asociácie. Študentom alebo študentkám môže spôsobiť veľkú psychologickú traumu. Dôležité je, aby boli zamestnanci a zamestnankyne školy informovaní o škodlivosti pokusov liečenia LGBTI ľudí. Naopak, treba mať pripravených poradcov a učiteľov na podporu študentov a študentiek, ktorí sa snažia zvládnuť vedľajšie emocionálne dôsledky konverznej terapie, do ktorej boli nútení zo strany okolia. Študenti a študentky, ktorí podstúpili túto takzvanú terapiu, hovoria o zvýšenej úzkosti a depresii.

- Dôležité je poznať svoje limity a vedieť poskytnúť kontakty na LGBTI organizácie alebo poradcov v prípade, ak majú problém hovoriť o tejto problematike.

Keď chcete, aby sa vám študenti a študentky zdôverovali, musíte v nich v nich vzbudiť dôveru a ukázať, že vám táto téma nie je ľahostajná

Existuje množstvo spôsobov, ako **môžu učitelia a učiteľky, výchovní poradcovia a poradkyne podporiť mladých LGBTI ľudí. Jedným z najdôležitejších je vytvorenie otvoreného a prijímajúceho prostredia**, v ktorom sa bude mladým ľuďom príjemnejšie žiadať o radu alebo podporu. To možno dosiahnuť napríklad prostredníctvom:

- sprostredkovania letákov od LGBTI organizácií, najmä tých, ktoré sa zameriavajú na poradenstvo,
- odsúdenia stereotypov v triede,
- tým, že budú brať záležitosti mladých ľudí vážne,
- vytvorenia bezpečných miest alebo zón, kde sa o týchto témach môže hovoriť, či už to bude kabinet učiteľa a učiteľky alebo miesto v triede označené napríklad znakom „bezpečné miesto“.

Odporúčania, ako postupovať v prípade, ak je vám nahlásená homofóbna alebo transfóbna šikana

Počas rozhovoru je cieľom získať jasnú predstavu o tom, čo sa stalo alebo čo sa deje. Zároveň musí pýtajúci sa myslieť na to, že študent alebo študentka musí opisovať nepríjemné udalosti alebo hovoriť o citlivých veciach.

Platia pritom tieto pravidlá:

- Zdôraznite, že urobili dobre, keď takýto čin nahlásili.
- Pri rozhodovaní o tom, akým spôsobom zakročiť, rešpektujte ich potreby a prihliadajte na to, v akom štádiu comingoutu sú. Dohodnite sa spolu na ďalšom postupe a na tom, čo chcete dosiahnuť.
- Dajte im dôveryhodné kontakty na odborníkov a odborníčky (v závere uvádzame kontakty na organizácie).
- Udržiavajte s nimi kontakt aj po oznámení činu.

Aby nedošlo k sekundárnej viktimizácii, čo znamená, aby sa študent/študentka necítili vinní za to, čo sa im deje, treba ich počas rozhovoru podporiť.

- Keď sa pýtate na šikanu, zostaňte pokojní, objektívni a profesionálni.
- Opýtajte sa ich, ako im môžete pomôcť.

- Rozprávajte sa s nimi v príjemnom a tichom prostredí.
- Umožnite im odmietnuť odpoveď, ak ich rozrušuje, a umožnite prestávky v rozhovore.
- Uistite ich, že ich nikto nebude viniť z toho, čo sa stalo.
- Podporte ich v tom, čo urobili na svoju ochranu, a zmiernite napätie.
- Ukážte empatiu a umožnite im vyjadriť pocity z toho, čo sa stalo.
- Spýtajte sa, či si vedia spomenúť na útočníkov, ale netlačte na nich.
- Opýtajte sa ich, či majú členov rodiny alebo priateľov, ktorí ich môžu podporiť. Informujte ich o tom, čo všetko môžete urobiť pre ich bezpečnosť.
- Uistite ich, že v prípade nahlásenia činu, či už vedeniu školy, školskej inšpekcie alebo polícii, sa zabezpečí ich anonymita počas vyšetrovania, bez kontaktu s útočníkom.
- Oboznámte ich s ďalšími krokmi.
- Poskytnite ďalšie informácie o podporných službách pre obeť trestných činov z nenávisti s cieľom ochrany a podpory.
- V prípade verbálnych nenávistných prejavov na internete sa spýtajte, či si napríklad ukladali dôkazy.

Tomuto sa vyhnete:

- Nemusíte vedieť, čo presne robiť, ale musíte zastaviť šikanu. Treba stanoviť hranice.
- Neospravedlňujte takéto správanie napríklad tým, že spolužiak len žartoval a v skutočnosti nevie, čo to znamená.
- Neposudzujte pocity obeť – nemôžeme vedieť, ako sa cíti, často obeť sama takéto správanie ospravedlňuje tým, že sa jej vlastne nič nestalo, neuberajte citom obeť na váhu, pretože to každému, nielen obeť, vysiela signál, že pred pocitmi ublíženia ich nikto neochráni.
- Nebuďte paralyzovaní strachom – aj urobiť chybu, hoci vážnu, je lepšie ako neurobiť nič, vždy môžete ísť za študentom alebo študentkou a povedať, že ste nereagovali dobre.

Pri rozhovore nie je v poriadku:

- prerušovať študentov či študentky alebo tlačíť na nich,
- povedať im, že viete, ako sa cítia,
- pýtať sa ich, či si myslia, že to bol len predsudok alebo im naozaj ublížili,
- kritizovať správanie študentov či študentiek,
- robiť predpoklady o ich sexuálnej orientácii, rodovej identite, kultúre, životnom štýle,
- osobne hodnotiť a odsudzovať správanie, životný štýl alebo kultúru LGBTI ľudí, naznačovať, že to malo vplyv na správanie útočníkov,
- vyjadrovať stereotypy alebo predsudky,
- podceňovať vážnosť incidentu,
- v prípade online nenávistných prejavov znižovať závažnosť zločinu, pretože sa stal online.

Príklady, ako zahrnúť problematiku do učebných osnov¹⁰²

Dôležité je začleniť LGBTI problematiku do učebných osnov a nehovoriť, že teraz sa ideme rozprávať o špecifickej téme, akou je homosexualita.

Literatúra

Existuje viacero kníh o diverzite rodín a netradičných rodových rolách, ako aj kníh, ktoré sa zameriavajú na šikanu a verbálne útoky. Zvážte začlenenie niektorých z nich do čitateľského programu, z iných čítajte nahlas a ďalšie určite na individuálne čítanie. Tieto knihy môžu viesť k bohatej diskusii o rôznych rodinách a k rešpektovaniu a chápaniu rozdielov. Knihy sú tiež výborným materiálom na slohové práce na určité témy. Dajte študentom a študentkám napísať sloh o svojej rodine a potom rozšírite tému tak, aby opísali rodiny, ktoré sa od tej ich odlišujú. V závislosti od veku skupiny navrhnete vypracovanie krátkych esejí, fiktívnych príbehov alebo výskumu, štúdie o autoroch, ktorí sa hlásili k homosexuálnej orientácii alebo o nej písali (napr. Oscar Wilde, Virginia Woolfová). Využite každodenné problémy študentov ako námet eseje s názvom: Keď počujem niekoho povedať: „To je také teplošské“.

Náuka o spoločnosti

Občianska náuka by mala zahŕňať aj príbehy známych LGBTI ľudí – priekopníkov v boji za ľudské práva, ako sú Magnus Hirschfeld alebo Imrich Matyáš. Je dôležité, aby ste študentom a študentkám umožnili nielen oboznámiť sa so životmi niektorých slávnych LGBTI ľudí, ale aj viac sa vnoriť do problematiky. Keď hovoríte o diskriminácii, hovorte aj o diskriminácii LGBTI ľudí. Keď hovoríte o hnutí ľudských práv, hovorte aj o významných udalostiach v rámci hnutia za práva LGBTI ľudí, napríklad o stonewallských nepokojoch z roku 1969, ktoré prepukli v New Yorku, alebo o zvolení Harveyho Milka, jedného z prvých otvorených gejských politikov. Keď hovoríte o prekážkach, ktoré museli jednotlivci prekonať, aby dosiahli veľký úspech, diskutujte aj o prekážkach, ktoré naša spoločnosť kladie LGBTI ľuďom.

Hudba a umenie

Zdôraznite prínos LGBTI umelcov a umelkýň. Hovorte o známych a slávnych umelcoch, napríklad o výtvarníkovi Andy Warholovi, Leonardovi da Vincim a fotografke Annie Leibovitz, a zmieňte aj tento aspekt ich identity. So staršími študentmi a študentkami vyzdvihnite prácu množstva umelcov a umelkýň, ktorí sú rôznorodí z hľadiska rasy, rodu a sexuálnej orientácie. Ukážte príklady prác niektorých, ktorí majú osobitý štýl.

102 Chung, C., Courville, M. ed.: Its elementary. Talking about gay issues in the schools. Groundspark 2008. K dispozícii na stránke http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary/ie_curric.

Telesná výchova

Hovorte o fyzickej rôznorodosti a schopnostiach. Umožnite chlapcom aj dievčatám účasť na všetkých aktivitách. Nenechajte nepovšimnuté komentáre typu „hádžeš ako dievča“ alebo „dievčatá nie sú také silné ako chlapci“, prípadne „chlapec je teploš, keď má rád tanec“. Buďte pripravení na konštruktívne reakcie. Iniciujte diskusiu s cieľom prelomiť rodové stereotypy a diskutovať o obmedzeniach rodu.

Knižnica

Diverzifikujte knihy, ktoré máte v knižnici. Začleňte do nej knihy o rôznych rodinách a zabezpečte, aby bola vaša knižnica rozmanitá z kultúrneho, etnického, rasového, ekonomického, sexuálneho aj rodového hľadiska. Mala by obsahovať knihy, ktoré sa týkajú širokého rozsahu aktivít, emócií a úspechov chlapcov aj dievčat.

Osobitné školenie

Odporúča sa raz ročne realizovať školenie študentov a študentiek vrátane vhodnej diskusie o týchto aspektoch: dôležitosť diverzity, správanie, ktoré vedie k šikanovaniu, negatívny vplyv šikanovania, ako by študenti a študentky mali reagovať na šikanovanie, ako by učitelia a učiteľky mali reagovať na šikanovanie, disciplinárne dôsledky pre študentov a študentky, ktorí šikanujú rovesníkov, proces nahlasovania šikany.

Pozor na vlastný jazyk a príklady, ktoré dávate.

Odporúčania, ako vzdelávať o problematike v triede – zhrnutie¹⁰³

Hovoriť o rôznych rodinách

Učitelia a učiteľky základných škôl by mali zabezpečiť, aby si boli všetci mladí ľudia vedomí existencie rôznych rodín v spoločnosti 21. storočia, a aby sa deti s rodičmi rovnakého pohlavia takisto cítili byť súčasťou vzdelávania. Môžu to dosiahnuť tým, že do výučby zaradia texty a príbehy, v ktorých sa napríklad zobrazujú aj rodiny párov rovnakého pohlavia.

Odsúdiť homofóbny a transfóbny jazyk

Je dôležité, aby učitelia a učiteľky takéto slovné prejavy vždy odsúdili a zastavili a vysvetlili mladým ľuďom na úrovni primeranej ich veku, prečo je nevhodné používať znevažujúce slová ako „b*zerant“, „teploš“ a pod.

Odsúdiť stereotypy, predsudky, vysvetľovať homofóbiu

Učitelia a učiteľky by mali vytvárať vzdelávacie prostredie, v ktorom môžu byť mladí ľudia sami sebou a v ktorom je možné akceptovať rôzne rodové prejavy. Mali by aktívne vysvetľovať a zmierňovať rodové stereotypy tak, aby bolo jasné, že školské aktivity nie sú striktné rozdelené a určené vždy len pre určité pohlavie. Učitelia by mali aktívne zmierňovať rodové stereotypy a tvrdenia, že určité predmety, aktivity alebo práce sú vhodné len pre mužov alebo ženy. Tak môžu vytvoriť prostredie, v ktorom budú môcť mladí ľudia bez ohľadu na rod rozvíjať svoj jedinečný talent.

Podpora pozitívneho prostredia

Pozitívne prostredie možno vytvárať napríklad hľadaním možností zapojenia mladých ľudí a zabezpečením podpory žiakov – v Nemecku existuje projekt Škola rozmanitosti¹⁰⁴, v rámci ktorého zapojené školy organizujú rôzne školské aj voľnočasové aktivity ako workshopy, pohybové aktivity, diskusie či živé knižnice. Na webe tohto projektu, podporeného aj Ministerstvom školstva Severného Porýnia-Vestfálska, sa nachádzajú aj rôzne metodiky, ktoré majú pomôcť učiteľom zahrnúť do jednotlivých predmetov aj LGBTI tému¹⁰⁵.

Zahrnutie problematiky do výchovy k rodičovstvu a manželstvu

Učitelia by mali problematiku LGBTI ľudí a ich vzťahov v tomto predmete rozoberať, keď hovoria všeobecne o vzťahoch, láske, sexualite.

¹⁰³ Homophobic bullying in britains schools in 2014. The teachers report. Stonewall, 2014. K dispozícii na stránke https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/teachers_report_2014.pdf

¹⁰⁴ <http://www.schule-der-vielfalt.de/projekt.htm>

¹⁰⁵ http://www.schule-der-vielfalt.de/projekte_material.php

Hovorte o LGBTI problematike v učebných osnovách

Začlenením tejto problematiky sa umožní intenzívnejšie zapojenie mladých LGBTI ľudí a zároveň mladých ľudí lepšie pripraviť na život v 21. storočí.

Riešenie a prevencia problémov, politika proti šikanovaniu – zhrnutie

Škola môže byť inkluzívna pre všetkých študentov a študentky až vtedy, keď je pre všetkých bezpečná. Školská politika proti šikanovaniu alebo kódex správania predstavujú najväčší verejný záväzok v oblasti bezpečnosti študentov a študentiek. Silná politika chráni všetkých študentov a študentky, veľa škôl však potrebuje podrobné príručky týkajúce sa bezpečnosti LGBTI študentov a študentiek. Príklady riešenia problematiky homofóbnej a transfóbnej šikany:

- výslovný zákaz obťažovania z dôvodu sexuálnej orientácie či rodovej identity,
- uvedenie príkladov obťažovania na základe skutočnej alebo vnímanej sexuálnej orientácie,
- každoročné hodnotenie efektívnosti školských programov proti šikanovaniu na základe prieskumu medzi študentmi/študentkami a učiteľmi/učiteľkami školy,
- vytvorenie pozície koordinátora programu proti šikane a zverejnenie kontaktu naňho na webovej stránke školy, resp. informovanie o tom na triednických hodinách,
- školenia zamestnancov a zamestnankýň školy v oblasti predchádzania incidentom šikanovania a intervencií v prípade ich výskytu,
- efektívna a častá komunikácia so študentmi, študentkami a rodičmi o atmosfére v škole, napríklad o šikanovaní,
- zabezpečenie toho, aby po nahlásení zneužívania z dôvodu skutočnej alebo vnímanej LGBTI identity neboli študenti a študentky ďalej stigmatizovaní, resp. stigmatizované,
- vzdelávanie učiteľov a učiteľiek o bežných mýtoch šikanovania, ako napríklad, že LGBTI študenti a študentky si o to koledujú, pretože odhaľujú svoju sexuálnu orientáciu a obliekajú sa preferovaným spôsobom,
- určenie miest, na ktorých sa vyskytuje šikanovanie, a prijatie opatrení na zaistenie ich bezpečnosti.

Namiesto záveru

Žiadna príručka či publikácia nie je taká dokonalá, aby na nej nebolo čo vylepšovať, zároveň ale platí, že ani najdokonalejšia príručka nemôže nahradiť dobrého učiteľa či učiteľku. Veľmi dobre si ako autori tejto publikácie uvedomujeme jej rezervy a využiteľnosť, zároveň si myslíme, že viac ako poznatky či zručnosti v téme sú hodné váš hodnotový postoj, vôľa, odvaha a ochota odstraňovať predsudky a neustále nabádanie na kritické myslenie. Ak sa vo svojej výchove a vzdelávaní mladej generácie snažíte o tieto aspekty, môže vám byť táto príručka nápomocná a poskytnúť vám rady, nápady alebo témy na diskusiu. Napokon, o to nám ide, aby sa o právach LGBTI ľudí začalo viac hovoriť, aby sa stali súčasťou príbehov minulých aj súčasných, a to nielen ako niečo výnimočné a zvláštne, ale aj ako rovnocenná súčasť našej spoločnosti, kultúry a vzťahov.

Ako poznamenala jedna z učiteľiek, s ktorou sme o tejto téme diskutovali: „Pôsobím v aktívnej učiteľskej službe už tridsať rokov a zažila som mnoho reforiem a premien, ktoré v konečnom dôsledku potvrdili jedno jediné. Pre žiaka je zo všetkého najdôležitejšie, aby sa s ním niekto porozprával o tom, čo sa deje okolo neho, rozumej v spoločnosti. Chvalabohu je to tak, pretože to svedčí o tom, že máme múdre a všímavé deti. Ak teda chce učiteľ obstáť podľa mňa v jednej z najdôležitejších funkcií zo všetkých ďalších päťdesiatich, ktoré má, musí byť aj on schopný vnímať spoločenské zmeny a reagovať na ne adekvátne, čo samozrejme nie je jednoduché.

Diskusia o inakosti v spoločnosti nie je nič nové, nové a dobré je snáď to, že sa tak deje otvorene a vo verejnom priestore. Používajú sa rôzne taktiky, často menej seriózne až zavádzajúce. V tomto smere si nesmierne vážim slovenskú LGBTI komunitu a jej hovorcov, ktorí mali po posledných útokoch počas referenda plné právo reagovať oveľa razantnejšie, prejavili však nesmiernu trpezlivosť a múdrosť. Rozprávať sa o veciach a naučiť sa vnímať, že naozaj nie sme všetci rovnakí, a že je to normálne a je to právo každého z nás, je dlhodobý proces.

Budem trochu parafrázovať známu metaforu o tom, že len horiaca fakľa zapáli oheň vo výchove aj v živote. Žiak mi musí veriť, že mám dostatok vedomostí a argumentov pre všetky svoje tvrdenia a presvedčenia, oklamať ho môžem len raz. Svoje presvedčenie o tom, že každý človek má právo žiť svoj vlastný život, a pokiaľ koná dobro, je pre ostatných obohatením, sa snažím vnášať do osobného i pracovného pôsobenia.“

Držíme vám palce pri tejto práci, ktorú si nesmierne vážime. Všetky pripomienky a rady prijímame a otázky ochotne zodpovieme na kontaktných e-mailoch: jana.zezulova@inakost.sk a andrej.kuruc@inakost.sk.

Poradenstvo v oblasti homofóbie a transfóbie a konzultácie v oblasti právnej, psychologickkej aj sociálnej vám ochotne poskytnú pracovníci a pracovníčky z poradní inPoradňa a Prizma Košice.

inPoradňa, e-mail: napisnam@inporadna.sk, web: <https://www.inporadna.sk/>.

Prizma Košice, e-mail: info@prizma-kosice.sk, web: <https://www.prizma-kosice.sk/>.

Literatúra

Addressing LGBT Issues with Young People. Educational Sessions and Support for Teachers. Healthy Respect 2005. K dispozícii na stránke http://www.healthyrespect.co.uk/DownloadsAndCampaigns/Resources%20For%20Professionals/AddressingLGBTIssuesToolkit_HR1P.pdf.

Americká psychologická asociácia. Answers to Your Questions About Individuals With Intersex Conditions. APA 2006. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/topics/lgbt/intersex.aspx>.

Americká psychologická asociácia. Vymedzenie pojmov rod, pohlavie, rodová identita, sexuálna orientácia. 2011. K dispozícii na stránke <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/sexuality-definitions.pdf>.

Best Practices Creating an LGBT - inclusive School Climate. A Teaching Tolerance Guide for School Leaders. K dispozícii na stránke <http://www.tolerance.org/lgbt-best-practices>.

Beyond bullying. K dispozícii na stránke <http://www.beyond-bullying.com/homophobicbullying.html>.

Biológia. Gymnázium so štvorročným a päťročným programom. Štátny pedagogický ústav. K dispozícii na stránke <https://www.minedu.sk/data/att/7942.pdf>.

Chung, C., Courville, M. (ed.): Its elementary. Talking about gay issues in the schools. Groundspark 2008. K dispozícii na stránke http://groundspark.org/our-films-and-campaigns/elementary/ie_curric.

Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv SR. Príloha č. 8 LGBTI. Vláda SR 2015. K dispozícii na stránke <http://www.radavladyp.gov.sk/celostatna-strategia-ochrany-a-podpory-ludskych-prav-v-sr/>.

Etická výchova. Gymnázium so štvorročným a päťročným programom. Štátny pedagogický ústav. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/data/att/7941.pdf>.

Prieskum EÚ týkajúci sa LGBTI ľudí. Prieskum Európskej únie týkajúci sa lesbí, gejov, bisexuálnych a transrodových ľudí – výsledky. Agentúra Európskej únie pre základné práva 2013. K dispozícii na stránke http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf.

Agentúra Európskej únie pre základné práva. Hate Speech and Hate Crimes against LGBT Persons. FRA 2009. K dispozícii na stránke http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1226-Factsheet-homophobia-hate-speech-crime_EN.pdf.

Gates J.G.: LGBT Demographics: Comparisons among population-based surveys. Williamsov inštitút 2014. K dispozícii na stránke <http://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/lgbt-demogs-sep-2014.pdf>.

Homophobic Bullying. Rainbow Project. K dispozícii na stránke <http://www.rainbow-project.org/services/education-services/homophobic-bullying>.

Homophobic Bullying in Britains Schools in 2014. The Teachers Report. Stonewall 2014. K dispozícii na stránke https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/teachers_report_2014.pdf.

ILGA. Rainbow Europe. K dispozícii na stránke http://www.ilga-europe.org/home/publications/rainbow_europe.

Information for schools about homophobic bullying. K dispozícii na stránke <http://www.antibullying.net/homophobicinfo3.htm>.

Jogakartské princípy. Úrad vlády SR 2006. K dispozícii na stránke http://www.eeagrants.sk/data/att/1829_subor.pdf.

Jump start guide. Strategies for training teachers. GLSEN. K dispozícii na stránke <http://www.glsen.org/jumpstart>.

Koštrnová D.: Problematika šikanovania v školskom prostredí. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2014. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/kostrnova_problematika_sikanovania_v_skolskom_prostredi.pdf.

Lavner A. J. a kol.: Can Gay and Lesbian Parents Promote Healthy Development in High-Risk Children Adopted From Foster Care? American Journal of Orthopsychiatry 2012. Americká ortopsychiatrická asociácia 2012, zv. 82, č. 4, s. 465 – 472. K dispozícii na stránke http://www.peplaulab.ucla.edu/Peplau_Lab/Publications_files/Lavner%20et%202012.pdf.

Molčanová A., Verbovská, J.: *Výchova k manželstvu a rodičovstvu v edukačnom procese. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2015. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/a_molcanova_j_verbovska_vychova_k_manželstvu_a_rodicovstvu_v_edukacnom_procese.pdf.*

Ministerstvo školstva SR. Metodické usmernenie č. 7/2006-R z 28. marca 2006 k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach. K dispozícii na stránke <https://www.minedu.sk/data/att/571.pdf>.

Ondrisová, S. (ed.): *Neviditeľná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii. Občan a demokracia, Bratislava 2002. K dispozícii na stránke <http://odz.sk/wp-content/uploads/335.pdf>.*

Rada Európskej únie. *Návrh usmernení na presadzovanie a ochranu všetkých ľudských práv lesbičiek, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI). Rada Európskej únie 2013. K dispozícii na stránke <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0230+0+DOC+XML+V0//SK>.*

Randall Lindsey B. a kol.: *A culturally proficient responses to LGBT Communities. A guide for educators. Sage publication 2013.*

Rovňanová, L.: *Výchova k manželstvu, rodičovstvu a etike intímnych vzťahov – základné východiská. Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava 2014. K dispozícii na stránke http://www.mpc-edu.sk/library/files/l_rovnanova_vychova_k_manželstvu_rodicovstvu_a_etike_intimnych_vztahov.pdf.*

Smetáčková, I. (ed.): *Homofóbia v žiackych kolektívach. Preložené z českého originálu Homofobie v žiakovských kolektívach. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit, Úrad vlády Českej republiky, Praha 2009. K dispozícii na stránke <http://icm.sk/subory/Homofobia.pdf>.*

Smitková, H., Kuruc, A.: *Odporúčania a podnety pre psychológov a psychologičky, ktorí pracujú s lesbickými/gejskými/bisexuálnymi/transrodovými (LGBT) klientmi a klientkami. Iniciatíva Inakosť, Bratislava 2012. K dispozícii na stránke http://www.homofobia.sk/uploaded/PP_Prirucka_1_72dpi.pdf.*

Správa k plánu EÚ na boj proti homofóbie a diskriminácii na základe sexuálnej orientácie a rodovej identity. Európsky parlament 2014. K dispozícii na stránke <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0009+0+DOC+XML+V0//SK>.

Stonewall. *Training Educating staff about lesbian, gay and bisexual equality. Stonewall 2014. K dispozícii na stránke https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/training_guide.pdf.*

www.stonewall.org.uk/sites/default/files/training_guide.pdf.

Transfúzia: *Ludia v mašinérii konvencií, práva a medicíny: Prepis rodu na Slovensku, Nadácia otvorenej spoločnosti, Bratislava 2013. Pozn. zatiaľ nepublikovaný text.*

Učebné osnovy *Výchova k manželstvu a rodičovstvu. Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky 29. júna 1998 pod číslom 2493/1998 – 41 s platnosťou od 1. septembra 1998. K dispozícii na stránke http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/iscedi/ine_dokumenty/vychova_k_manželstvu.pdf.*

Vaccaro, A., August, G., Kennedy S. M.: *Safe spaces. Making schools and communities welcoming to LGBT Youth. Praeger 2012.*

Voice OUT Toolkit NISO project – *Fighting homophobia through active citizenships and media education 2012. K dispozícii na stránke http://www.nisoproject.eu/doc/nisodocs/niso_project_final_report.*

Príloha (2. kapitola, aktivita o Imrichovi Matyášovi):



„Demokracia je vláda väčšiny, ale záštita všetkých menšín, teda aj ochrankyňou sexuálnej menšiny!“

Donedávna sme si mysleli, že spolky a ľudia, ktorí obhajujú práva LGBTI¹⁰⁶ ľudí, sa začali objavovať až po Nežnej revolúcii v roku 1989. Je fakt, že vtedy vzniklo na Slovensku prvé homosexuálne združenie Ganymedes, ktoré založil Marián Vojtek. Presadzovalo zrovnoprávnenie gejev a lesieb a organizovalo rôzne aktivity na zviditeľnenie ich života. Cesta od tohto združenia až k súčasným organizáciám a Dúhovému PRIDE-u však trvala dlhšie než posledných 25 rokov.

Homosexualita bola v Československu trestná až do roku 1961, dovtedy sa každý odhalený rovnakopohlavný styk trestal väzbou až do 1 roka a predstavoval ďalšie problémy v osobnom i pracovnom živote, hanbu a poníženie (mohli napríklad zverejniť v tlači, že ohrozujete verejnú morálku a mravnosť mládeže).

¹⁰⁶ Lesby, gejovia, bisexuálni, transrodoví a intersexuálni ľudia.

Snahy o odtrhnutie homosexuality sa začali už v prvej Československej republike, mladom štáte, ktorý sa hlásil k hodnotám slobody a demokracie pre každého. Aj vtedajší „teplí“¹⁰⁷ mali záujem na tom, aby sa tieto hodnoty dostali do reálnej praxe. V 30. rokoch vydávali časopis *Hlas sexuální menšiny*, v ktorom sa objavovali osvetové články, úvahy, básne a poviedky, ale aj inzercia, napríklad na reštaurácie a bary, kde sa mohli teplí ľudia nerušené a bez strachu schádzať. Do časopisu prispieval aj **Imrich Matyáš** (1896 – 1974) z Bratislavy, ktorý písal poučné články obhajujúce dekriminalizáciu homosexuality, historické eseje, ale aj informácie o prípadoch z Bratislavy, v ktorých osobne pomáhal ľuďom obvineným podľa paragrafu 241 trestného zákona (trestal sa podľa neho homosexuálny styk medzi mužmi).

Práve v pozostalosti spomínaného Mariána Vojteka sa objavili denníky, poznámky a práce Imricha Matyáša, ktoré čakali na svoje odkrytie a spracovanie. Z denníkov sa dozvedáme o intenzívnej spolupráci Imricha Matyáša s pražskou redakciou Hlasu a aktivistami v medzivojnovom období, o jeho napojení na rozsiahle nemecké hnutie a jeho spolky a časopisy, ktoré Matyáš odoberal, čítal a čerpal z nich vo svojej tvorbe. Snažil sa vytvoriť si sieť spolupracovníkov, posielal osvetové články rôznym odborníkom – právnikom a sexuológom, organizoval v Bratislave prednášky na tému sexuality a homosexuality.

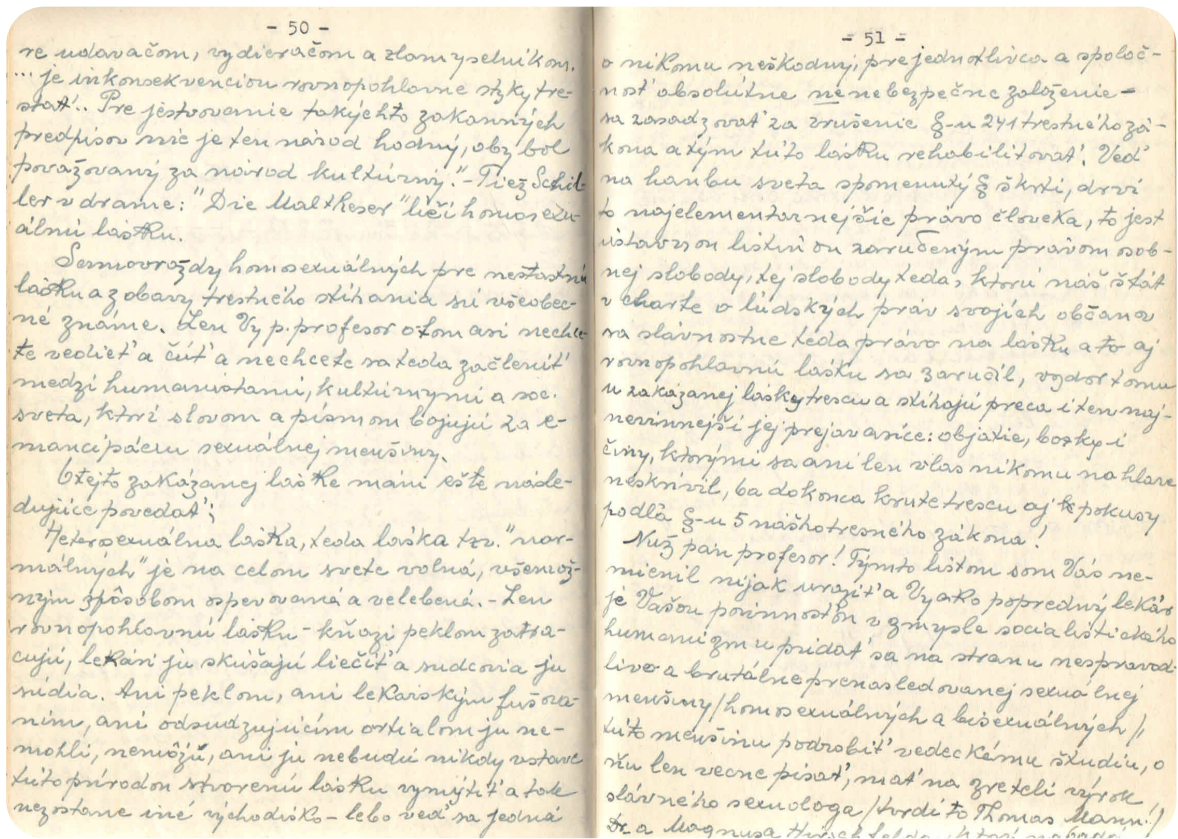
Počas 2. svetovej vojny prišiel o niekoľko svojich priateľov židovského pôvodu, aj keď sa ich snažil ukryť, nepodarilo sa mu ich zachrániť pred smrťou.

V 50. rokoch čelil výsluchom zo strany polície, ktorá sa od neho snažila získať mená vysokopostavených ľudí homosexuálnej orientácie z prostredia komunistickej strany a tieto výsluchy trvali až do začiatku 60. rokov, kedy prestala byť homosexualita trestná od veku 18 rokov. Táto veková hranica bola v roku 1990 zrušená a pre legálny homosexuálny styk začala platiť veková hranica 15 rokov tak ako v prípade heterosexuálneho styku.

Matyáš spáchal samovraždu vo svojom byte v roku 1974 z doposiaľ nezistených príčin. Viac informácií o Imrichovi Matyášovi nájdete na stránke matyas.sk a napotulkach.matyas.sk.

¹⁰⁷ Slovo „teplí“ poznáme ako nadávku, zosmiešňujúce a ponižujúce označenie gejov a lesbičiek. Zároveň ale aj na základe dobových prameňov vieme, že vnútri komunity používali ľudia toto označenie v pozitívnom význame a nadávka tak stratila svoj dehonostujúci a ubližujúci potenciál. Z toho istého dôvodu sa používa v komunite i dnes.

Ukážka z denníka:



SME TU PRE TEBA

Podpora a sociálne, psychologické a právne poradenstvo pre lesby, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych ľudí v oblastiach, ktoré súvisia s ich sexuálnou orientáciou a rodovou identitou. **Viac na inporadna.sk**

